

Mapa del Patrimoni Cultural

Vallirana

Redacció: Adriana Geladó i Prat

2017

**Diputació
Barcelona**

MEMÒRIA DEL MAPA DEL PATRIMONI CULTURAL DE VALLIRANA

(Vallirana, Baix Llobregat)

Setembre 2017

Adriana Geladó Prat

ÍNDEX

1. FITXA TÈCNICA	3
2. AGRAÏMENTS	4
3. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ	5
4. METODOLOGIA	7
4.1. Metodologia de treball	7
4.2. Explicació de la fitxa	13
4.3. Criteris de selecció	14
5. MARC TERRITORIAL	16
5.1. Marc geogràfic i geològic	16
5.2. Població i activitat econòmica	19
5.3. Síntesi històrica	21
5.4. Escut i toponímia	25
6. EL PATRIMONI DE VALLIRANA	27
6.1. Anàlisi de la informació recollida	27
6.2. Llistat d'elements no fitxats	35
7. DIAGNÒSTIC DEL PATRIMONI CULTURAL	52
7.1. Estat legal de protecció del patrimoni	52
7.2. Intervencions sobre el patrimoni	57
7.3. Equipaments i activitats sobre el patrimoni	62
8. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA	65
8.1. Pàgines web consultades	74

1. FITXA TÈCNICA

Nom del projecte	Mapa del Patrimoni Cultural
Municipi i comarca	Vallirana, Baix Llobregat
Promoció i finançament	Oficina del Patrimoni Cultural (Diputació de Barcelona) Ajuntament de Vallirana
Realització	Adriana Geladó Prat
Seguiment i supervisió tècnica	F. Xavier Menéndez i Pablo, tècnic de l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona
Dates d'execució	Setembre 2016-Setembre 2017
Nombre total d'elements inventariats	824

2. AGRAÏMENTS

Aquest treball no hagués estat possible sense l'ajuda d'un seguit de persones i institucions a qui volem agrair la seva col·laboració.

En primer lloc volem agrair la bona predisposició i gentilesa de les dues entitats principals del municipi: el Centre Excursionista de Vallirana (CEV) i l'Associació d'Amics de Vallirana (AAV). L'activitat documental voluntaria que han desenvolupat en els darrers anys i l'aportació i cessió desinteressada dels seus fons documentals han esdevingut claus per al desenvolupament del Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana. En especial, cal fer esment a la sra. Gemma Gou, presidenta del CEV, i als srs. Francesc Ollé, Jaume Montané i Josep Llurba, de l'AAV. També mereix una menció especial el sr. Jaume Massana, que col·labora amb les dues entitats. Agraïm profundament a tots ells la seva dedicació desinteressada al projecte i la transmissió dels seus coneixements damunt del territori.

A nivell institucional, volem agrair també l'ajuda del personal de la Biblioteca de Vallirana Josep Maria López Picó, per la seva col·laboració i dedicació en la recerca documental, en un moment molt inicial del projecte. També cal agrair la bona predisposició i ajuda de l'equip humà de l'Ajuntament de Vallirana, en especial als responsables de l'arxiu municipal i al sr. Gerard Moragues, Tècnic de Cultura del consistori. Una menció especial també pel sr. Jordi Galindo, Tècnic de Patrimoni Paleontològic de l'Institut Català de Paleontologia (ICP) i a la sres. Núria Molist i Anna Bordas, del Museu d'Arqueologia de Catalunya. La col·laboració de tots ells ha contribuït a facilitar les tasques de documentació del Mapa del Patrimoni.

Una menció especial per a les responsables de Comunitat de les Germanes Dominiques de Vallirana, per haver-nos obert les portes de l'escola i de la seva comunitat. En concret, la sra. Ana Fernández (Direcció titular del Col·legi Verge del Roser), la sra. Carmen Sendino (priora de la comunitat) i la germana Elisa Melià, filla de Vallirana. També agraïm l'ajuda de mossèn Francesc Tirado, per facilitar-nos la feina de l'arxiu parroquial, de l'església i de la rectoria.

També agrair la bona predisposició de la sra. Maria, del bar de cal Doctor de les Casetes Montané, i de la sra. Esperança Valls, co-propietaria de la finca de can Bogunyà, per haver-nos obert les portes de casa seva i per la seva contribució al projecte, així com també al sr. Albert Farrerons, president de la colla del Drac Apocaleus de Vallirana, i al sr. Pablo Martínez, del Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques (SERP) de la Universitat de Barcelona, per proporcionar-nos tota la informació necessària per a l'elaboració del projecte.

I per últim, però no menys important, agrair la bona predisposició, ajuda i amabilitat de tots els veïns de Vallirana, sense els quals aquest projecte no s'hagués portat a terme.

3. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ

L'Oficina de Patrimoni Cultural (OPC) de la Diputació de Barcelona és un servei especialitzat en la cooperació i promoció del patrimoni cultural local, que s'organitza a partir de l'articulació d'un seguit de xarxes territorials (Xarxa d'Arxius Municipals, Xarxa de Museus Locals) i programes sectorials (Programa d'Estudis i Projectes) que posen a l'abast dels municipis un conjunt de serveis i accions de suport a l'organització, gestió, conservació, tractament, difusió i comunicació del conjunt de béns patrimonials presents en el territori i, sobretot, als equipaments culturals especialitzats que actuen des de l'àmbit municipal.

Dins del seu programa anomenat Estudis i Projectes de Patrimoni Cultural es dona suport a les polítiques i estratègies dels ajuntaments en relació amb la conservació, la recerca, la difusió i la dinamització dels béns patrimonials del seu territori. El programa pretén facilitar a les administracions locals la presa de decisions sobre aquest, mitjançant diferents actuacions, entre les quals es troba la promoció de la realització dels Mapes de Patrimoni Cultural Local. L'objectiu d'aquests inventaris és la de dur a terme la recollida exhaustiva de dades sobre el patrimoni cultural i natural d'un municipi concret i la seva valoració.

El Mapa esdevé una font d'informació bàsica que permet la recollida sistemàtica d'aquells elements que s'han preservat del passat o s'han incorporat recentment, i que han esdevingut un referent per ajudar a definir el tarannà i el territori d'una comunitat. En aquest sentit, es recullen aquells els béns patrimonials immobles (edificis, conjunts arquitectònics, elements arquitectònics, jaciments arqueològics i obra civil); mobles (elements urbans, objectes i col·leccions); del patrimoni documental (fons d'imatges, fons documentals i fons bibliogràfics); del patrimoni immaterial (manifestacions festives, tècniques artesanals, tradició oral, música i dansa i costumari); i del patrimoni natural (zones d'interès natural i espècimens botànics singulars).

Cal considerar el Mapa de Patrimoni Local com una eina dinàmica i activa. No és un instrument tancat o definitiu, sinó que es pot actualitzar des de la mateixa OPC. Amb posterioritat, es podran modificar continguts i afegir nous béns, si escau, bé perquè es consideri oportú, bé perquè apareguin elements que romanien desconeguts en el moment de la realització del treball.

L'Ajuntament de Vallirana, interessat en disposar d'una eina de coneixement dels elements patrimonials que es troben en el seu terme municipal, va demanar a la Diputació de Barcelona, a través del Catàleg de Serveis 2015 (Xarxa de Govern Locals 2012-2015), la realització del Mapa de Patrimoni Cultural, per tal d'inventariar aquest patrimoni i facilitar la seva gestió i conservació; la difusió als ciutadans, la presa de decisions en el planejament urbanístic, l'establiment de rutes didàctiques i turístiques, la planificació de la senyalització, etc. A tal fi va signar l'any 2015 el corresponent conveni amb la Diputació de Barcelona.

Les tasques que ha comportat la realització de l'esmentat inventari han estat les següents:

- Recollida exhaustiva dels elements que defineixen el municipi i la seva herència cultural i natural.
- Recerca d'informació històrica relacionada amb aquests elements, així com elaboració d'una descripció acurada dels mateixos.
- Inclusió dels béns protegits pel planejament urbanístic municipal.

- Documentació gràfica dels elements físics mitjançant fotografies en suport digital.
- Utilització del recurs informàtic i la documentació facilitada per l'Oficina de Patrimoni Cultural per traspasar les dades obtingudes durant les tasques de recopilació d'informació i treball de camp.
- Elaboració d'una memòria final que reculli les característiques generals del patrimoni local de Vallirana, amb suggeriments i propostes per a la gestió del patrimoni cultural documentat.

4. METODOLOGIA

4.1. Metodologia de treball

L'elaboració d'un Mapa del Patrimoni Cultural segueix una sèrie de pautes establertes per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, que es poden sintetitzar en tres fases distintes:

- Treballs de documentació.
- Treball de camp.
- Treball de gabinet.

4.1.1. Treballs de documentació

La fase prèvia de recollida d'informació és un pas fonamental per establir una primera radiografia de conjunt del patrimoni cultural del municipi objecte d'estudi. Aquesta fase permet definir prioritats i planificar els treballs de gabinet i de camp, que s'han de portar a terme en segon lloc. La consulta de diferents biblioteques, arxius i organismes tant oficials com de caire privat ha permès recopilar tot un seguit d'informació, mitjançant la que s'ha confeccionat una llista prèvia de possibles elements a inventariar.

D'entrada, el cas de Vallirana presentava dues particularitats afegides:

En primer lloc, cal mencionar els treballs previs realitzats dins del conveni de cooperació educativa, per a la realització de pràctiques acadèmiques externes, entre la Universitat Autònoma de Barcelona, l'Ajuntament de Vallirana i l'estudiant del grau d'Història de l'art Judit Rich Llorens. Aquestes pràctiques, finalitzades el mes de març de 2015, foren supervitzades per la regidoria de Cultura de l'ajuntament valliranenc amb l'assessorament de l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona (en endavant, OPC). Els resultats d'aquesta feina establiren un primer punt de partida per a l'elaboració del Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana. Les tasques realitzades consistiren en la confecció d'un primer llistat amb un total de 190 elements i l'elaboració d'un total de 61 fitxes (patrimoni immoble sobretot).

La segona particularitat fa referència a la gran quantitat d'elements relacionats tant amb el patrimoni immoble (barraques de pedra seca) com amb el patrimoni natural (coves i avencs) presents al municipi. Des de l'OPC es donaren indicacions d'incloure totes les dades documentades a l'espai web Wikipedra, desenvolupat per l'Observatori del Paisatge de Catalunya. Tot i que inicialment la xifra era de 217 barraques, finalment, el nombre total d'elements s'ha incrementat fins a 245. En relació a aquesta informació, cal dir que fou documentada pel Grup de Recerca del Centre Excursionista de Vallirana (CEV), una de les dues entitats més potents de la població juntament amb l'Associació d'Amics de Vallirana (AAV). Pel que fa a les coves i avencs, l'OPC va establir les mateixes directrius que en el cas anterior, a partir de la inclusió de totes les dades documentades a l'espai web Espeleoindex, un projecte d'iniciativa privada amb vocació d'esdevenir un catàleg espeleològic a nivell català. El nombre total de coves i avencs documentats en aquest espai ha estat de 98.

D'altra banda cal puntualitzar que, durant les tasques d'elaboració del Mapa del Patrimoni Cultural, des dels Serveis Tècnics de l'Ajuntament de Vallirana, també s'estava treballant en la modificació dels límits territorials envers els municipis veïns (per exemple amb Cervelló i Torrelles de Llobregat). En el moment de finalització del projecte, aquestes modificacions territorials encara no s'havien aplicat legalment, motiu pel qual no s'han tingut en compte. En el futur, un cop aplicades de manera oficial, poden fer variar la

localització d'alguns dels elements patrimonials límitrofs amb d'altres municipis, fet que caldrà tenir en compte de cara a futures revisions del Mapa.

En relació als treballs de documentació pròpiament dits, el primer pas ha estat la consulta dels inventaris elaborats per la Generalitat de Catalunya. S'ha buidat l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (IPAC) i l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya (Cartes arqueològiques, CCAA), a través de la consulta telemàtica mitjançant el sistema e-GIPCI i també el Geoportal del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura. També s'ha realitzat la consulta de l'Inventari del Patrimoni Industrial de Catalunya (IPIC), de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC), del Catàleg del Patrimoni Festiu de Catalunya i del web del Memorial Democràtic (Mapa de les Fosses Comunes de la Guerra Civil i el Cens de Simbologia Franquista de Catalunya). Del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural s'ha fet consulta del Mapa de municipis amb camins ramaders, i del Departament de Territori i Sostenibilitat, s'ha consultat l'Inventari d'Espais d'Interès Geològic de Catalunya, el Sistema d'Espais Naturals Protegits de Catalunya i l'Inventari d'Arbres Monumentals i d'arbres declarats protegits de Catalunya (aquest inventari inclou el Roure de l'ermita de Sant Silvestre, tot i que actualment està desaparegut. Veure apartat 6.2 d'aquesta memòria). Finalment, del Consell Comarcal del Baix Llobregat, s'ha fet consulta del Pla Director de les Muntanyes del Baix.

A nivell local, cal mencionar la consulta del planejament urbanístic vigent del municipi, consistent en el Pla General d'Ordenació del municipi de Vallirana (PGO), aprovat per la Comissió Territorial d'Urbanisme de Barcelona en data 25 de març de 1987. En relació al patrimoni cultural, cal mencionar que aquest document inclou un breu catàleg de béns a protegir format per 11 elements individualitzats amb la seva corresponent fitxa. Cal especificar que aquests elements tenen la categoria de Béns Culturals d'Interès Local (BCIL), donat que la redacció del catàleg és anterior a la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català. També s'ha consultat el Text refós de les normes urbanístiques referent a les modificacions puntuals 1987-2004, conformat per la Comissió Territorial d'Urbanisme de Barcelona en data 15 de juny de 2005. Alhora, des del consistori valliranenc, es van facilitar una sèrie d'informes tècnics relacionats amb diversos aspectes del patrimoni

cultural de la vila. Destaca l'informe de l'Oficina Tècnica de Planificació i Anàlisi Territorial Àrea de Territori i Sostenibilitat de la Diputació de Barcelona (*Diagnosi dels espais lliures-Municipi de Vallirana*), el *Pla Especial per a la Restauració i Rehabilitació de l'Ermida de Sant Silvestre i del seu entorn* de l'arquitecte Josep Maria Pujol i un informe relacionat amb la possible existència de restes arqueològiques atribuïbles a les ruïnes de l'ermita de Santa Leda, elaborat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Cal indicar també la consulta dels fons documentals del CEV i de l'AAV. Ambdues entitats posaren tota la seva documentació a disposició del Mapa del Patrimoni Cultural, proporcionant d'aquesta manera gran quantitat de material tant bibliogràfic com documental. Des del CEV es facilità l'accés al seu ampli Inventari d'Arquitectura Rural, conformat per un total de 458 elements.

En relació als arxius, i al marge de la consulta del fons de l'Arxiu Municipal de Vallirana, cal dir que també es van consultar i documentar altres fons que tenien relació amb el municipi objecte d'estudi. En concret es va fer un buidatge del fons de l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat, de l'Arxiu del Centre Excursionista de Catalunya i de l'Arxiu parroquial de l'església de Sant Mateu. Alhora també es van consultar els fons de les dues entitats valliranenques anteriorment mencionades, tant a nivell documental com d'imatges. Tota aquesta informació ha estat recollida en fitxes individuals i s'ha inclòs a la base de dades del Mapa.

La recerca bibliogràfica ha estat el més extensa possible. En primer lloc es va fer un buidatge general de diversos números de la Revista d'informació municipal *Viure Vallirana*, editada pel consistori des del 1987. Posteriorment, es procedí a la localització de les obres de consulta general com són *l'Arxiu Gavin*, la *Catalunya Romànica* (GEC), *Els Castells Catalans* de l'editor Dalmau, el *Costumari Català* de Joan Amades i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Joan Coromines. I finalment, també es consultaren algunes de les publicacions de referència local, com els diversos llibres elaborats des de l'AAV i alguns documents inèdits localitzats dins del fons de la Biblioteca de Vallirana Josep Maria López-Picó. També cal destacar la consulta del mapa excursionista de Vallirana editat per l'editorial Piolet.

D'altra banda, també es va elaborar una consulta de la Base de dades bibliogràfica d'història local de Catalunya, de la Universitat Autònoma de Barcelona, mitjançant la qual es van localitzar diverses publicacions i articles relacionats amb el patrimoni cultural del municipi. També cal destacar la consulta del fons de la Biblioteca de Catalunya de Barcelona, del que es va extreure còpia d'un pergamí medieval relacionat amb el municipi.

Finalment, per veure la bibliografia completa consultada per a l'elaboració del Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana, cal veure l'apartat 9 de la present memòria, on també es referencien les pàgines web consultades.

4.1.2. Treball de camp

El treball de camp ha consistit en la visita *in situ* de cadascun dels elements inventariats, per tal de fer un reconeixement del terreny i poder-los documentar gràficament. En aquest sentit, cal tenir en compte l'excepció que comportava l'Inventari d'Arquitectura Rural elaborat pel CEV (incloses les barraques presents a l'espai web Wikipedra), un inventari molt exhaustiu i complert que feia redundant la visita presencial, d'acord també amb les indicacions donades des de l'OPC. Prèviament a la sortida a camp, tots els elements possibles es van localitzar damunt la cartografia corresponent, extreta dels webs de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC) i del Sistema d'Informació Territorial Municipal de la Diputació de Barcelona (SITMUN).

L'objectiu era, primerament, localitzar els elements amb l'ajuda d'aquesta documentació cartogràfica. Un cop localitzats es prenen les seves coordenades mitjançant els equips de posicionament (GPS), tot i que només en els casos en que això fos necessari i segons les característiques particulars de cadascun. Així mateix, durant la visita a l'element s'han recollit les dades descriptives necessàries per a l'elaboració de la fitxa, així com d'altres informacions que resultessin rellevants per a la delimitació i descripció dels béns (entorn del bé, estructures auxiliars, dades sense especificar procedents d'informació oral...).

En general, les característiques orogràfiques i geogràfiques del territori no han condicionat de manera negativa el treball de camp, tot i que una part dels elements inclosos al projecte es troben actualment molt amagats entre la vegetació, a l'interior dels boscos i de les zones més frondoses. Aquest fet ha provocat que alguns elements que havien estat contemplats inicialment no s'hagin pogut localitzar durant la fase de treball de camp. Tot i això, la col·laboració de les dues entitats més potents del municipi (CEV i AAV) ha facilitat enormement les tasques de localització i ha permès tenir contacte directe amb persones coneixedores del territori i de la història del municipi.

4.1.3. Treball de gabinet

Amb la feina de camp finalitzada, les dades recollides han estat processades i contrastades amb les informacions obtingudes durant la fase de documentació prèvia, per tal d'identificar possibles mancances i realitzar les actualitzacions oportunes, en aquells béns que s'hagin vist afectats per canvis recents.

El tractament de les dades s'ha fet a través del programari facilitat per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, consistent en una base de dades programada en MS Access 2000, composta de fitxes identificatives individuals per cada element inventariat.

Pràcticament tota la documentació prèvia ha estat utilitzada en el procés d'elaboració de les fitxes. També s'han inclòs les fonts orals provinents de cadascun dels veïns que amablement ens han atès, ja que tots ells han contribuït a la documentació i l'obtenció d'informació dels elements. Alhora, per complimentar els camps de *Propietari* (només s'indica la referència cadastral) i coordenades *UTM* de cada fitxa, s'ha consultat el Sistema d'Informació Territorial Municipal de la Diputació de Barcelona (SITMUN), d'on s'han extret les dades cadastrals i la posició georeferenciada per aquells elements que prèviament ja tenien representació cartogràfica.

A mesura que s'anava completant la base de dades amb la informació obtinguda, es va anar creant un llistat amb els elements no localitzats i les incidències sorgides durant les tasques de camp. Per consultar aquest llistat, cal veure l'apartat 6.2 d'aquesta memòria.

Al marge de la base de dades, de cada element inventariat s'ha elaborat un arxiu fotogràfic força complert, que il·lustra perfectament les condicions individuals de cada un d'ells. Les fotografies seran adjuntades en format digital a l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

4.2. Explicació de la fitxa

El model de fitxa utilitzat és el que ha proporcionat l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, que tal i com s'ha indicat forma part d'una base de dades programada en MS Access 2000. Aquest model conté les següents dades per a cada element: Número de Fitxa; Codi; Àmbit; Denominació; Lloc/Adreça; Titularitat; Referència cadastral del propietari; Tipologia; Ús Actual; Descripció; Observacions; Estat de conservació; Autor; Estil/Època; Any; Segle; Emplaçament; Coordenades UTM; Altitud; Accés; Fitxes associades; Historia; Bibliografia; Protecció; Núm. Inventari Generalitat; Autor de la fitxa; Data de registre; Data de modificació; i fins a tres Fotografies. En el Plec de prescripcions tècniques per a la realització de Mapes del Patrimoni Cultural (versió 2015) es detalla com omplir els camps mencionats. Cal dir que hi ha una sèrie de camps en que el contingut està preestablert per l'Oficina de Patrimoni Cultural. A continuació s'adjunta l'esquema bàsic per a complimentar aquests camps:

ÀMBIT	CODI / TIPOLOGIA
1.- <u>Patrimoni immoble</u>	1.1. Edifici
	1.2. Conjunt arquitectònic
	1.3. Element arquitectònic
	1.4. Jaciment arqueològic
	1.5. Obra civil

2.-Patrimoni moble

2.1. Element urbà

2.2. Objecte

2.3. Col·lecció

3.-Patrimoni documental

3.1. Fons d'imatges

3.2. Fons documental

3.3. Fons bibliogràfic

4.-Patrimoni immaterial

4.1. Manifestació festiva

4.2. Tècnica artesanal

4.3. Tradició oral

4.4. Música i dansa

4.5. Costumari

5.-Patrimoni de medi natural

5.1. Zona d'interès

5.2. Espècimen botànic

4.3. Criteris de selecció

Com ja s'ha comentat anteriorment, durant el treball previ de documentació es va redactar el llistat d'elements patrimonials de rellevància pel terme de Vallirana. Aquesta llista s'ha mantingut oberta durant tot el projecte per poder afegir aquells elements d'última hora que han anat sorgint, i que calia inventariar i incloure al Mapa.

En aquest sentit és bàsic recordar que es tracta d'un projecte que mai queda tancat, sinó que es manté obert per tal d'incloure qualsevol aportació que contribueixi a la millora i enriquiment de les dades, en funció de les noves investigacions que es van duent a terme. Durant la confecció de la llista s'ha tingut clar l'objectiu de reunir el màxim nombre d'elements identificadors del terme, incloent tot allò que podia tenir un valor patrimonial

històric o identificatiu pel municipi. En cap cas s'han inclòs tots els elements detectats, sinó que s'ha fet una selecció basada en els següents criteris:

- S'han inclòs a la llista tots aquells elements que prèviament havien estat compilats en d'altres inventaris consultats. En el cas de Vallirana es tracta sobretot de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic i de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de la Generalitat de Catalunya, així com de l'Inventari d'Arquitectura Rural del CEV.
- Els elements que formen part del catàleg inclòs dins del Pla General d'Ordenació del municipi de Vallirana (PGO), aprovat per la Comissió Territorial d'Urbanisme de Barcelona en data 25 de març de 1987.
- Els elements immobles o naturals destacables per la seva singularitat històrica, artística, etnològica, identitària o simbòlica.
- Els fons documentals i el patrimoni moble rellevant detectats tant al municipi com fora dels seus límits.
- Les manifestacions festives pròpies del terme municipal i tots aquells elements que conformen el patrimoni immaterial identitari de la població.

El resultat final ha consistit en una nodrida base de dades composta de 824 fitxes, una xifra certament molt significativa que avala la riquesa i la varietat del patrimoni cultural i natural de Vallirana. Es tracta del Mapa més important, a nivell quantitatiu, de tots els que ha fet la Diputació a la província de Barcelona des de 1999 (ja s'han realitzat els mapes del 50% dels municipis), després del de Sitges (814 fitxes).

En darrer terme cal especificar que alguns dels elements que en un principi s'havien incorporat al llistat, finalment han estat descartats tant per la seva poca rellevància i entitat com per la seva ubicació geogràfica, al demostrar-se que no estaven emplaçats dins del terme municipal de Vallirana. Alguns d'aquests elements descartats els hem inclòs al llistat d'elements no fitxats. Es tracta d'un capítol d'aquesta memòria (apartat 6.2) en

que hi ha referenciats diversos elements que hem considerat que no mereixen fitxa pròpia: edificis recents sense interès arquitectònic, elements enderrocats o desapareguts, elements no localitzats, elements vinculats a Vallirana però que es troben localitzats en el terme d'un municipi veí, etc. L'apartat conté 219 elements no fitxats.

5. MARC TERRITORIAL

5.1. Marc geogràfic i geològic

El municipi de Vallirana es troba situat a la banda de ponent de la comarca del Baix Llobregat, en contacte amb les comarques de l'Alt Penedès i el Garraf. El seu terme compta amb una extensió de 23,93 km² i limita administrativament amb els municipis de Cervelló (al nord i l'est), Torrelles de Llobregat (al sud-est), Begues (al sud i pertanyent al Garraf) i Olesa de Bonesvalls i Subirats (a l'oest i nord-oest, formant part de l'Alt Penedès). Forma part de les serres de l'Ordal, en el vessant interior del Massís del Garraf, i presenta un terme de relleu muntanyós que defineix la distribució geogràfica i poblacional del municipi.

El terme comprèn el nucli urbà pròpiament dit i els veïnats de les Casetes Montané i les Casetes Julià, així com 21 urbanitzacions disseminades dins del terme municipal. L'eix de comunicació principal és la carretera N-340, que travessa el poble donant origen al carrer Major, i l'autovia B-24, que esdevindrà una variant respecte l'anterior tot i que encara està en construcció. A nivell de comunicacions, el municipi està situat a uns 31 km de Barcelona i a uns 16 km de Sant Feliu de Llobregat, capital de la comarca.

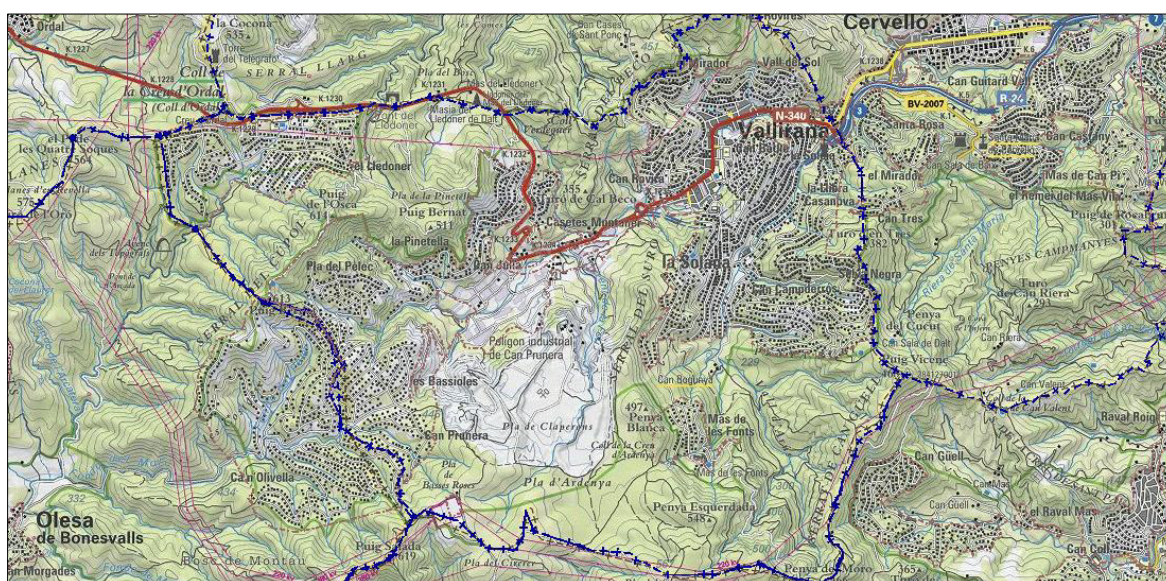

Fig. 1. Mapa topogràfic de Vallirana, Institut Cartogràfic de Catalunya, E: 1/ 50000.

La topografia del terme és abrupta, rica en cingleres i vessants amb pendents entre elevats i mitjos, amb planes somitals a les parts superiors. L'orografia del municipi és força muntanyosa, amb un territori de relleu accidentat combinat amb altiplans força destacables com el pla de les Basses Roges (552 m), el pla de Sots d'Ossos (535 m), el pla d'Ardenya (457 m), el pla de Claperons (427 m) i el pla de la Pinetella (482 m). Els punts més elevats es situen tant a la banda de llevant com a migdia i a ponent. Es tracta dels cims del Puig Vicenç (467 m), situat en el límit amb Cervelló i Torrelles de Llobregat, la Penya del Moro (460 m), trifini de Vallirana, Torrelles de Llobregat i Begues, i el Puig Bernat (612 m) entre d'altres. Alhora, el terme comprèn la magnífica vall d'Arús i la zona natural del Lledoner.

El fet que el terme de Vallirana estigui situat entre les falles del Llobregat i del Penedès condiona de manera determinant els tipus de sòl que s'hi documenten. Geològicament, el terme presenta un sector muntanyós que forma part de la unitat Garraf-Ordal i el sector de la zona de la vall del Llobregat. En el primer hi afloren materials d'edat Paleozoica i Mesozoica que generen relleus elevats i abruptes, mentre que en el segon hi ha materials de farciment de pseudomont i altres materials de l'etapa Quaternària. En general, al terme es documenten materials de les fàcies de Triàsic, des de les argiles i els gresos del Bundstandstein fins als diferents nivells de calcàries del Muschelkalk, amb petits

afloraments de guixos rosats a la base. Pel que fa als sòls càrstics, caracteritzats per l'erosió de la pedra mitjançant l'acció de l'aigua, són els responsables de la gran quantitat de coves i avencs documentats dins del territori. La composició d'aquesta tipologia geològica, ha convertit històricament el municipi en un centre d'aprofitament de la pedra per fer calç (d'aquí els nombrosos forns i les pedreres), alhora que també era utilitzada per a la construcció de marges (guanyant espais de conreu) i de gran quantitat de construccions de pedra seca com barraques, escales, cisternes, clapers...

Hidrogràficament, el terme està ben regat per diversos torrents alguns dels quals són beneficiaris de la riera de Vallirana, que creua el terme del nord-est al nord-oest. Són força destacables el torrent de Campderrós, que creua la Vall d'Arús fins a la Peña del Moro, el fondo d'en Montané i el fondo de l'Oscà, situat a la banda de ponent del terme. També hi ha altres torrents de menor entitat que caracteritzen el paisatge, com per exemple, els torrents de l'Arboçar, de les Llimes o de cal Xelín. La gran quantitat de fonts documentades dins del terme municipal és un altre símptoma de l'abundant presència d'aigua al municipi, tot i que en l'actualitat moltes d'aquestes fonts han desaparegut o han quedat amagades sota l'abundant vegetació que cobreix bona part del terme. Aquestes fonts són una conseqüència de la tipologia dels sòls càrstics, on l'aigua fissa la roca i s'escola per dins fins a crear aquestes deus a les parts baixes de les muntanyes. D'entre aquestes destaca la històrica font d'Armena, actualment afectada per les obres de la variant.

Pel que fa a la vegetació present al terme, cal dir que en general és del tipus mediterrani, amb una alta representació de bosquines de pi blanc (*Pinus halepensis*) procedents de la colonització, pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) amb sotabosc de màquies o garrigues i també de brolles calcícoles, alzinars (bosc o màquies de *Quercus ilex*) de terra baixa, i boscos mixts d'alzina (*Quercus ilex*) i roure (*Quercus faginea*, *Q. x cerrioides*, *Q. pubescens*). Els estrats arbustius estan dominats per les garrigues de coscoll (*Quercus coccifera*), brolles de romaní (*Rosmarinus officinalis*) -i timonedes- amb foixarda (*Globularia alypum*), bufalaga (*Thymelaea tinctoria*), bardisses amb roldor (*Coriaria myrtifolia*), esbarzers (*Rubus ulmifolius*) i ginestars de ginesta vera (*Spartium junceum*), entre d'altres. Quant als conreus es documenten fruiterars alts predominantment de secà:

conreus d'oliveres (*Olea europaea*), d'ametllers (*Prunus dulcis*), de garrofers (*Ceratonia siliqua*) i algunes vinyes.

En relació a la fauna cal especificar que els espais vegetals que caracteritzen en l'actualitat el terme, han determinat les espècies d'animals que hi habiten. Aquest fet està directament relacionat amb el cessament de l'activitat agrícola i forestal, que provoca un considerable augment de l'espessor vegetal apte, per exemple, per al porc senglar que quasi havia desaparegut. També trobem conills, esquirols, diferents tipus de rates i ratolins i, escassament, gats mesquers. Pel que fa als ocells, les principals espècies són la perdiu, el pardal i l'oreneta. Destaca, per damunt d'aquestes, l'àliga cuabarrada que anida a les zones acinglerades del sud de la vall d'Arús i caça pels plans elevats de la banda de migdia del terme.

5.2. Població i activitat econòmica

El primer recompte oficial relacionat amb la població del municipi és el "*Censo de Catalunya ordenado en tiempos del Rey Pedro I, el Ceremonioso*" datat a mitjans del segle XIV i obra de Próspero Bofarull i Mascaró. Deixa constància que a la quadra de Vallirana, en terres d'Humbert de Vilafranca, hi havia 14 focs, mentre que a les terres del monestir de Sant Cugat n'hi havia 6. Dins de la mateixa centúria, els fogatjaments medievals elaborats entre els anys 1365 i 1370 assignen 17 i 8 focs a Vallirana respectivament (Sauret, J.; González, M., 1989: 12). En aquest període, la població de Vallirana es troba disseminada en masos aïllats sota la jurisdicció del castell i de la parròquia de Cervelló.

A principis del segle XV, en el fogatge de l'any 1421, el nombre de focs documentats continua fixat en els 8 (Llurba, 1993: 54-55), mentre que cap a mitjans del segle XVI, aquests s'incrementen. En aquest sentit, dins del fogatge elaborat el 29 d'agost de l'any 1553 per Joan Campderrós, el nombre de focs de la vila queda fixat en 11, en aquest cas sense cap divisió entre les terres d'Umbert de Vilafranca i les del monestir de Sant Cugat. Posteriorment, en un capbreu datat l'any 1590, el nombre de focs es manté igualat (Sauret, J.; González, M., 1989: 12-13).

A continuació es presenta una taula que reflecteix l'evolució demogràfica del municipi en època moderna i contemporània (segles XVIII-XXI). La taula ha estat elaborada a partir de les dades publicades a l'Idescat (Institut d'Estadística de Catalunya), de les diverses publicacions bibliogràfiques consultades i amb informacions extretes de la població de fet (1717-1981) i de la població de dret (1990-2016):

ANY	1708	1716	1717	1735	1740	1787	1860
Nº HAB.	-	118	-	-	110	261	1280
CASES	19	-	29	10	23	-	-
ANY	1881	1887	1889	1897	1900	1910	1920
Nº HAB.	1497	1517	1521	1500	1466	1307	1300
CASES	-	-	-	-	-	-	-
ANY	1930	1940	1950	1960	1970	1981	1990
Nº HAB.	1334	1314	1282	1635	2632	4375	6179
CASES	-	-	-	-	-	-	-
ANY	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004
Nº HAB.	6620	7383	8407	8914	9004	10493	11678
CASES	-	-	-	-	-	-	-
ANY	2006	2008	2010	2012	2014	2016	
Nº HAB.	12928	13752	14200	14549	14612	14676	
CASES	-	-	-	-	-	-	-

Segons les dades recopilades, el creixement poblacional més destacable es va produir en tres moments diferenciats. El primer correspondria a la segona meitat del segle XVIII, amb la construcció de la carretera de l'Ordal i l'edificació de les primeres cases que conformarien el nucli urbà a partir del 1776. Tal i com hem vist, fins aquell moment la població es reduïa a un conjunt de masies disperses pel terme.

Amb el procés d'industrialització, a partir de la segona meitat del segle XIX, la població experimenta un nou increment. L'activitat econòmica, que fins aleshores es reduïa a l'agricultura vitivinícola (hi ha documentades 337 hectàrees de vinya l'any 1881), es va centrar en el sector tèxtil (fàbriques del Cotó i les Sedes) (fitxa núm. 616 del Mapa), en la

fabricació de calç, guix i ciment (forns i pedreres), i en l'activitat extractiva de les mines de plom principalment (fitxa núm. 701 del Mapa).

Finalment, a partir dels anys seixanta del segle XX, el creixement demogràfic del municipi es dispara i gairebé es quadruplica la població, passant dels 1635 habitants de l'any 1960, als 6179 de l'any 1990. En aquest sentit, l'aparició de la *Compañía Catalana de Cementos Portland, S.A.* (La Catalana) (fitxa núm. 639 del Mapa), amb el consegüent increment de l'acció extractiva a les pedreres (sobretot les que hi havia situades al pla de Claperons) i l'aparició d'altres empreses auxiliars de muntatge i instal·lacions, va comportar un fort increment de la immigració des d'altres zones de l'estat espanyol (província de Jaén, principalment). En els darrers anys, Vallirana ha sofert una notable transformació urbanística a la que s'hi han de sumar les vivendes de segona residència que s'apleguen a les nombroses urbanitzacions del terme, i que actualment ocupen gairebé les tres quartes parts del municipi. En l'actualitat, moltes d'elles s'han reconvertit en les primeres residències dels seus propietaris.

5.3. Síntesi històrica

Les primeres dades relacionades amb el municipi en les proporcionen les restes arqueològiques i paleontològiques documentades en els jaciments existents. En tot cas, les més antigues són les que es van poder documentar tant a l'Avenc del Marge del Moro (fitxa núm. 777 del Mapa) com, sobretot, a l'Avenc Marcel (fitxa núm. 808 del Mapa), adscrites dins del període del Plistocè Superior i Inferior (Quaternari) respectivament. En ambdós jaciments es documentaren restes de linx ibèric, tot i que és a l'Avenc Marcel que aquestes restes tenen una importància cabdal pel que fa a l'estudi d'aquesta espècie, donat que la seva datació situa el jaciment entre els 1,5 i 1,6 milions d'anys. Segons aquesta troballa, l'existència del linx ibèric es rebaixa en mig milió d'anys d'abans del que es pensava fins ara. També són destacables les restes documentades tant a la Dolina de les Alzines (fitxa núm. 781 del Mapa) com a la Dolina de l'Esquerda de les Alzines (fitxa núm. 782 del Mapa). Cronològicament, els jaciments s'adscriuen a les èpoques del Plistocè

i l'Holocè (Quaternari) i al Paleolític Inferior Mig-Indiferenciat (120000-50000), respectivament.

En segon terme es documenten els jaciments adscrits dins dels períodes del Neolític (Antic Cardial, 5500-4000 a.C., i Final-Calcolític, 2500-1800 a.C.) i de l'Edat dels Metalls (Bronze Antic-Mig, 1800-1200 a.C., i Bronze Mig-Final, 1500-650 a.C.). En concret es tracta dels jaciments de l'Abric de la Lon (fitxa núm. 778 del Mapa), Sota Penya (fitxa núm. 779 del Mapa), la Cova de la Fou d'en Montané (fitxa núm. 780 del Mapa), la Cova de l'Avi (fitxa núm. 775 del Mapa) i la Cova Bonica (fitxa núm. 774 del Mapa). Cal destacar la importància de les restes documentades a la Cova Bonica, donat que són de les més antigues corresponents al Neolític que s'han trobat a la península Ibèrica. En concret corresponen a sis individus inhumats col·lectivament amb els seus objectes domèstics, datats fa 7400 anys.

No hi ha constància de cap altra referència històrica relacionada amb el terme fins a l'edat mitjana. Durant aquest període, Vallirana era un territori de límits poc clars format per un conjunt d'horts i conreus (sobretot vinyes) que depenia del castell del Cervelló. De fet, des del punt de vista polític-administratiu, tenia la condició de quadra del castell de Cervelló, tot i que la seva propietat estava molt repartida (Sauret, J.; González, M., 1989: 8-9).

Tal i com hem vist anteriorment, la primera referència documental del municipi és de l'any 949 (donació d'unes vinyes al monestir de Sant Cugat en un indret anomenat "Valleriana", dins dels dominis del castell de Cervelló). Amb anterioritat, ja hi havia constància documental de l'ermita de Sant Silvestre (fitxa núm. 555 del Mapa), tot i que no es pot assegurar que aquest temple formés part del terme de Vallirana en aquell moment (fou donada l'any 904 al monestir de Sant Cugat pel bisbe Teuderic de Barcelona) (Pagès, 1991: 418).

Durant el segle XIII, apareix la primera referència documental d'una església dedicada a Sant Mateu en el terme de Vallirana (fitxa núm. 784 del Mapa). Es troba documentada en la consagració de la parròquia de Sant Esteve de Cervelló de l'any 1231, apareixent com a capella sufragània d'aquesta (Roig, 2001: 9). Uns anys més tard, en el Cartulari de Sant

Cugat, hi ha constància del domini confirmat pel rei Jaume I l'any 1234, pel qual Vallirana va passar a dependre del monestir de Sant Cugat sota la forma de dominicatura (propietat i domini senyorial) (Sauret, J.; González, M., 1989: 10).

Amb la fundació de l'hospital d'Olesa de Bonesvalls (anomenat també de Cervelló) l'any 1262, Guillem II de Cervelló l'hi transmet "*els drets que tenia a Vallirana sobre homes, masos, usatges, quísties, etc.*" (Sauret, J.; González, M., 1989: 10). Posteriorment, a finals del segle XIII, la baronia de Cervelló (que integrava l'hospital d'Olesa) es venuda al rei Jaume el Just. D'aquesta manera, l'hospital passa a mans de la corona i a dependre del Bisbat de Barcelona. Finalment, durant el segle XIV, l'hospital d'Olesa adquireix la plena jurisdicció del terme de Vallirana. En aquest sentit, les fonts consultades no coincideixen pel que fa a la data d'aquest fet. Mentre que la data documentada al volum I de la *Gran geografia comarcal de Catalunya* estableix l'any 1301 (Pagès, 1991: 418), la bibliografia local l'estableix al 1381 (Sauret, J.; González, M., 1989: 10; Amics de Vallirana, 2007: 23). En resum, el Bisbat de Barcelona exerceix de senyor jurisdiccional damunt del terme de Vallirana, a través de l'hospital d'Olesa, fins a principis del segle XIX. Amb l'establiment del primer ajuntament constitucional de Vallirana l'any 1826, la relació de dependència respecte al Bisbat de Barcelona s'acaba.

En relació a l'església cal dir que, a mitjans del segle XIV (any 1359), el temple passa d'estar sota la jurisdicció del monestir de Sant Cugat a l'arquebisbat barceloní, tot i que continuarà essent sufragània de la parròquia de Cervelló (finalment esdevindrà parròquia l'any 1851 i deixarà de dependre de Cervelló el 1867) (Roig, 2001: 9-13).

Durant bona part de l'edat moderna (segles XV-XVII), el terme de Vallirana estava conformat per uns quants masos disseminats, amb les seves terres i conreus, i l'antiga església de Sant Mateu, que estava situada al costat de la masia de can Julià (fitxa núm. 545 del Mapa). S'organitzaven mitjançant una assemblea veïnal (universitat), que es renovava anualment mitjançant un sistema que combinava l'elecció popular amb el nomenament de successors. Aquesta estava presidida pel batlle, el sou del qual anava a càrrec de l'hospital d'Olesa. Aquesta situació va durar fins a finals de la guerra de Successió (any 1716), quan Felip V les va suprimir. En el seu lloc s'instaurà un nou règim

d'ajuntaments amb els batlles al capdavant com a autoritats delegades de la jurisdicció senyorial (en el cas de Vallirana, el bisbe de Barcelona com a senyor de l'hospital d'Olesa de Bonesvalls) (Sauret, J.; González, M., 1989: 24).

La segona meitat del segle XVIII és determinant per a l'evolució urbanística i pel creixement demogràfic de Vallirana. La construcció de la primera xarxa de carreteres radials d'Espanya, que incloïa la carretera de l'Ordal (actual N-340) (fitxa núm. 818 del Mapa), s'inicia l'any 1761. El tram que acabaria conformant l'actual carrer Major (fitxa núm. 629 del Mapa) i, per tant, el nucli urbà de la vila, fou bastit l'any 1772, i les primeres cases foren construïdes a banda i banda d'aquesta via a partir de l'any 1776. En poc temps ja es començaren a obrir alguns carrers adjacents com el de la Riera (fitxa núm. 631 del Mapa) i el de l'Església (fitxa núm. 630 del Mapa), que donà lloc a un barri sorgit al voltant del nou temple parroquial. A finals de la centúria (any 1787), el municipi comptava amb 261 habitants distribuïts entre les 12 masies comptabilitzades al terme i el petit nucli urbà que s'havia conformat a banda i banda de la carretera (Amics de Vallirana, 2007: 60). En aquesta època, tal i com s'havia anat produïnt en les centúries anteriors, la principal activitat econòmica de la població era l'agricultura de secà, dedicada sobretot al cultiu de la vinya, l'olivera i el cereal (en especial blat).

Amb l'inici de l'etapa contemporània (any 1801), i després dels canvis experimentats a nivell poblacional durant la centúria anterior, es va fer necessària la construcció d'un nou temple parroquial dins el nucli urbà, el qual fou inaugurat l'any 1804 (fitxa núm. 556 del Mapa). A nivell econòmic, a partir de la segona meitat del segle XIX, s'inicia el procés d'industrialització del municipi, combinat durant un temps amb l'agricultura vitivinícola que perdura a nivell global fins a mitjans del segle XX. L'activitat industrial es va centrar en la fabricació de calç, guix i ciment en els diversos forns establerts per tot el terme, i amb la conseqüent extracció de matèria prima a les diverses pedreres i mines documentades al territori. L'activitat industrial també es va centrar en l'explotació de les mines de plom i en el sector del tèxtil (agrupat als voltants del carrer de la Riera) (Sauret, J.; González, M., 1989: 36-39, Amics de Vallirana, 2007: 91-96, 102-106).

A mitjans del segle XX, amb l'arribada dels primers estiuejants a partir de les dècades dels anys 40 i 50, el municipi de Vallirana experimenta un nou creixement urbanístic reflectit en l'actualitat per les torres d'estiueig que encara es conserven al començament del carrer Major (fitxa núm. 620 del Mapa) i al carrer de la Verge de Montserrat (fitxa núm. 617 del Mapa). A nivell demogràfic, tal i com hem vist en l'apartat anterior, el creixement també està relacionat amb la immigració espanyola que venia a treballar a les empreses establertes al municipi, sobretot durant les dècades dels anys 60 i 70. Aquest fet, juntament amb el fort increment de vivendes de segona residència a partir dels anys 50 i 60 i la construcció de les primeres urbanitzacions, provoca que la població es dupliqui entre les dècades dels anys 70 i 90. A finals de la centúria, degut a l'increment del trànsit rodat dins del nucli urbà, tant la seguretat com la qualitat de vida de la població va crear la necessitat de construir una variant que desviés el trànsit per zones menys poblades (en l'actualitat, aquesta variant encara s'està construint).

La Vallirana del segle XXI dibuixa un municipi dispers estructurat a partir d'un nucli urbà i 23 entitats de població disseminades pràcticament per tot el terme municipal. La transformació urbanística generada respon a la conversió de segones residències en primeres i a la construcció de nous habitatges, que han propiciat l'arribada de famílies de l'àmbit metropolità.

5.4. Escut i toponímia

El blasonament de l'escut heràldic de Vallirana fou aprovat el 8 de febrer de l'any 1989. La resolució per la qual es donava conformitat a l'adopció de l'escut heràldic del municipi fou publicada al DOGC nº 1111 del 24 de febrer del mateix any. Es tracta d'un escut caironat: d'atzur, amb un cérvol passant d'or. Per timbre, una corona mural de poble.

Pel que fa al seu significat, cal dir que el cérvol és el senyal tradicional del poble. El fet de que Vallirana formés part històricament de la baronia de Cervelló, va fer que agafessin les armes de l'escut d'aquest municipi, tot i que intercanviant-ne els colors. Antigament, el símbol oficial del poble era un segell octogonal amb els senyals d'un arbre i dos ocells, del

que es té constància des del 1730. Posteriorment, des de finals del segle XVIII fins a mitjans del XIX, els tres segells dels que es té constància són ovalats i ja inclouen el cérvol, que està envoltat amb el nom de “Quadra de Vallirana”. A partir de l’any 1853, i fins a finals de la centúria, el segell que s’utilitza també és ovalat, amb el cérvol central i el nom de “Alcaldia constitucional de Vallirana” envoltant-lo (Sauret, J.; González, M., 1989: 30-31).

Fig. 2. Escut de Vallirana. Extret https://ca.wikipedia.org/wiki/Escut_de_Vallirana (Consulta: 10-07-2017)

Tot i que l’origen del topònim del municipi és incert, hi ha diverses teories que estableixen punts de partida al respecte. D’entrada, la primera referència al topònim del municipi apareix en un document de l’any 949 en el que el monjo Odil fa donació a Sant Cugat d’unes vinyes que tenia a Cervelló, en un indret anomenat “Valleriana” (Sauret, J.; González, M., 1989: 6-7). Aquest topònim està probablement relacionat amb l’antropònim romà “Valerius”, amb una terminació que indica pertinença (Valleriana voldria dir *fundus* de Valerius). Val la pena destacar que hi ha una gran quantitat de noms geogràfics que procedeixen de noms de persona llatins. És probable que aquest personatge fos el propietari d’una vil·la o *fundus* del Baix Imperi (Pagès, 1991: 418).

Una altra teoria fa referència a que l’origen del nom Vallirana provingui de la contracció “Valle de Irene” o “Elena”, probablement filles de famílies nobles que es documenten a la comarca (Sauret, J.; González, M., 1989: 6).

6. EL PATRIMONI DE VALLIRANA

6.1. Anàlisi de la informació recollida

En aquest apartat s'exposaran, mitjançant algunes gràfiques, les xifres estadístiques elaborades a partir de les dades recollides al Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana, atenent els camps referents a tipologia (general i específica), titularitat i estat de protecció, cronologia, estil i estat de conservació dels béns. Així doncs, mitjançant aquest estudi es vol obtenir una radiografia del patrimoni local del municipi, per així poder-lo estudiar i gestionar.

6.1.1. Tipologies generals

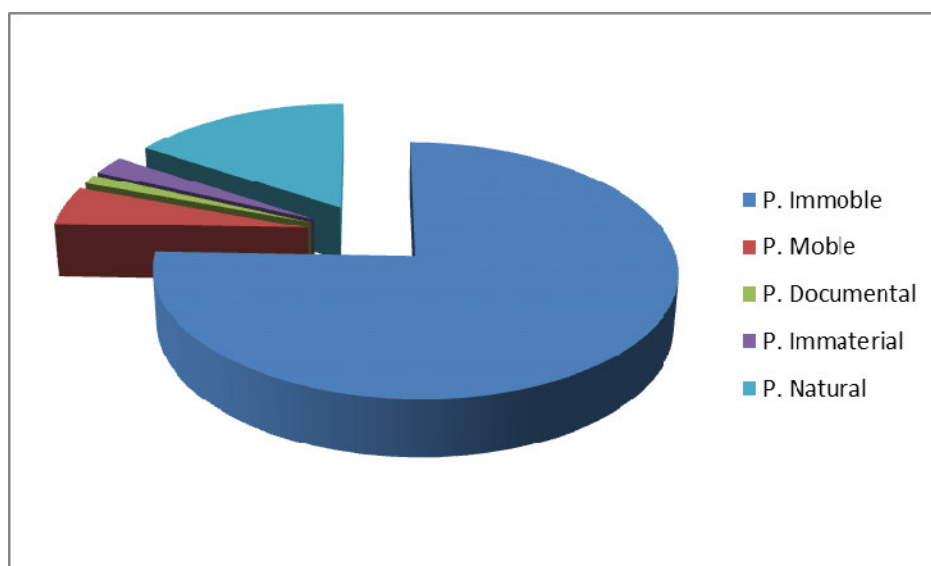

Fig. 3. Tipologies generals del patrimoni cultural de Vallirana

Com es pot observar en la gràfica anterior, la major part del patrimoni inventariat (un 75% del total) es correspon amb el patrimoni immoble, el qual compta amb 622 elements dels 824 que integren el total de l'inventari. En segon lloc destaca el patrimoni natural, amb 30 elements i el 16% del total inventariat. A la tercera posició trobem el patrimoni moble del municipi, amb 41 elements i el 5% del percentatge. Darrera seu hi ha el patrimoni immaterial, que presenta un total de 21 elements i representa el 3% del

percentatge total inventariat. Finalment hi ha el patrimoni documental, amb 10 elements i l'1% del percentatge total inventariat.

6.1.2. Tipologies específiques

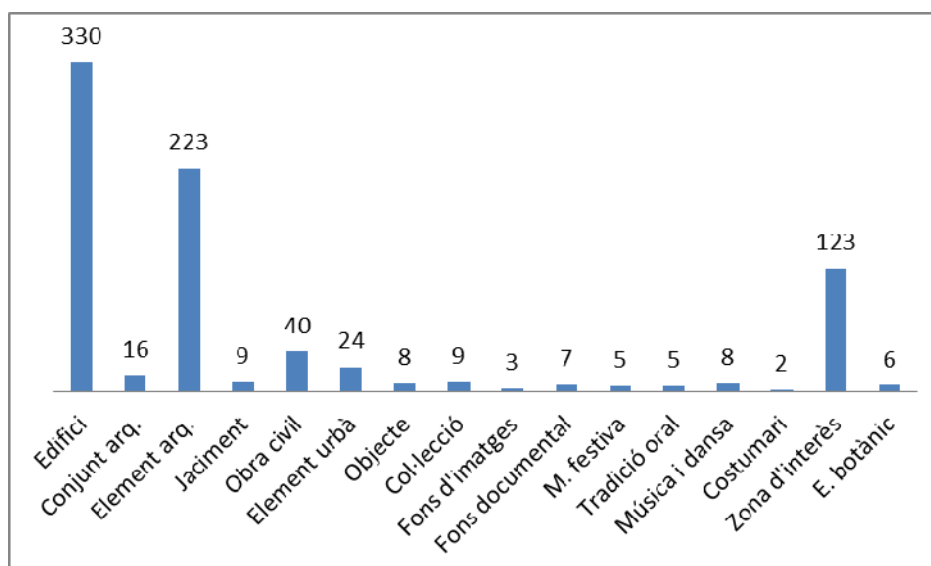

Fig. 4. Tipologies específiques del patrimoni cultural de Vallirana

Dins de les tipologies específiques en les que s'organitza el patrimoni cultural del municipi destaquen en primer lloc els edificis, amb un total de 331 elements inventariats. Aquesta elevada xifra correspon, sobretot, a l'elevat nombre de barraques de pedra seca documentades al municipi juntament amb bona part de les cases més rellevants que conformen el nucli urbà (en especial del carrer Major), així com totes les masies disperses pel terme municipal. En segon terme, destaquen els 224 elements arquitectònics distribuïts per tot el terme municipal, representats en gran part pels elements d'arquitectura rural fixats pel CEV (pous, cisternes, escales de marge, cocons, basses, forns de calç i guix...). Dins d'aquesta tipologia també cal afegir-hi les fonts, els rellotges de sol i les creus, entre d'altres. En tercer lloc destaca el valuós patrimoni natural de Vallirana, destacant el gran nombre de coves i avencs documentats i les zones d'interès paisatgístic com el Pla d'Ardenya o la Vall d'Arús, entre d'altres. En darrer terme, l'obra civil (amb 42 elements) i els elements urbans (amb 24 elements) són les tipologies que completen les més destacades d'aquesta categoria.

6.1.3. Patrimoni immoble

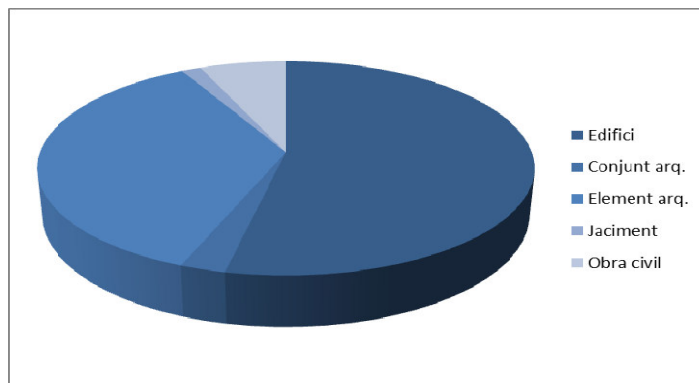

Fig. 5. Elements que conformen el patrimoni immoble de Vallirana

Si analitzem la gràfica corresponent al patrimoni immoble del municipi, observem que la categoria més nombrosa es correspon amb els edificis, amb un total de 331 elements i un 53% del percentatge total. Tal i com hem vist anteriorment, el subgrup més nombrós d'aquesta categoria fa referència a les barraques de pedra seca, juntament amb les cases del nucli urbà i les masies disseminades pel terme. La segona categoria més nombrosa correspon als elements arquitectònics, amb un 36% del total de la categoria. Aquest grup és especialment nombrós donat el gran nombre d'elements d'arquitectura rural documentats pel CEV, entre d'altres. Seguidament es pot apreciar que la tercera categoria correspon a l'obra civil (un 7% del total), configurada bàsicament per la inclusió de bona part dels ponts, les pedreres i les mines de la zona. En darrer terme es troben els conjunts arquitectònics, amb un total de 16 elements inventariats i el 3% del total i, per últim, els jaciments arqueològics, amb l'1% del total de la categoria.

6.1.4. Patrimoni moble

Majoritàriament, el patrimoni moble documentat al municipi fa referència als elements urbans, amb un total de 24 elements i el 59% del percentatge global. Hi destaquen bona part de les fonts situades dins dels nuclis urbans, així com els monuments commemoratius ubicats a la via pública i en d'altres indrets no urbanitzats del terme. En segon lloc hi ha les col·leccions (amb 9 elements i el 22% del total), tant les ubicades dins dels límits del

terme municipal com aquelles que es troben fora dels seus límits, en especial a la seu de Barcelona del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) i a l'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont de Sabadell (ICP). En darrer terme hi ha els objectes, amb un total de 8 elements i el 19% del percentatge, reflectits sobretot per les escultures de l'església parroquial de Sant Mateu.

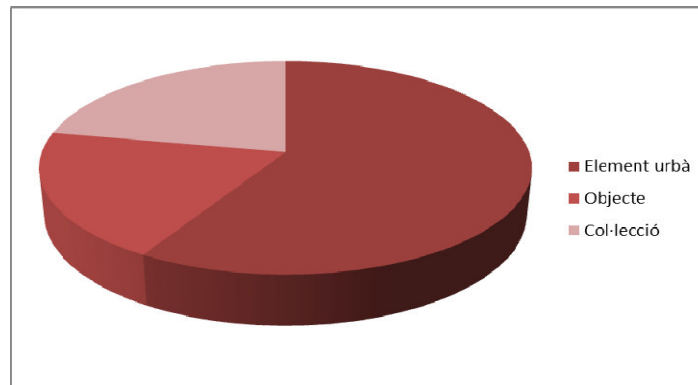

Fig. 6. Elements que conformen el patrimoni moble de Vallirana

6.1.5. Patrimoni documental

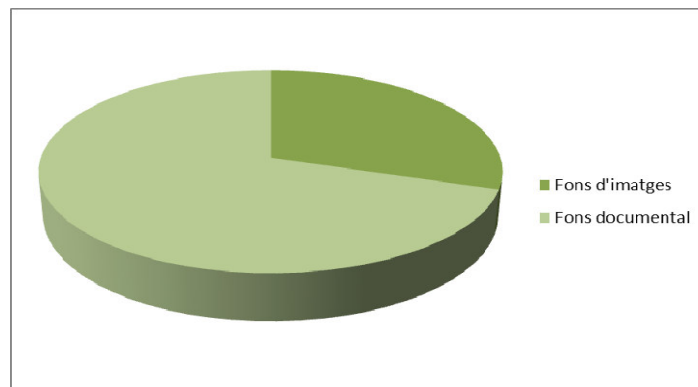

Fig. 7. Elements que conformen el patrimoni documental de Vallirana

Pel que fa al patrimoni documental del municipi, cal especificar que el 70% fa referència als fons documentals, amb un total de 7 elements inventariats. Aquests fons es poden dividir en dos subgrups, tant d'àmbit públic com privat: el que correspon a documents únics i particulars per la seva singularitat, com per exemple el pergamí custodiat a la Biblioteca de Catalunya, i el que fa referència a fons relacionats amb el municipi, com l'Arxiu Municipal, els fons de les dues entitats més destacables del municipi (CEV i AAV) o

el fons dipositat a l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat (ACBL), entre d'altres. Pel que fa als fons d'imatges, representats amb un 30% del percentatge total i 3 elements, cal dir que més de la meitat s'ubiquen fora dels límits territorials del terme (Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya i el fons fotogràfic Fotos Vives a l'ACBL).

6.1.6. Patrimoni immaterial

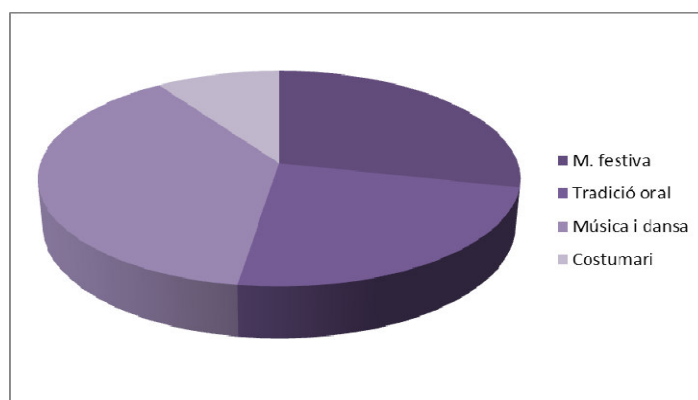

Fig. 8. Elements que conformen el patrimoni immaterial de Vallirana

El recull d'entrades relacionades amb el patrimoni immaterial està conformat per un total de 21 elements. El subgrup corresponent a la música i la dansa és el més nombrós, amb 8 elements i un 38% del percentatge total, format sobretot pels balls tradicionals i els que estan relacionats amb el foc. En segon lloc hi ha el subgrup de les manifestacions festives, amb 6 elements i un percentatge del 29%, i en tercer lloc les tradicions orals, amb 5 elements i un percentatge del 24%. Aquests subgrups estan representats tant per les festes majors com pels poemes dedicats a la vila. En darrer terme trobem el subgrup del costumari, amb 2 entrades i el 9% del percentatge, que es correspon sobretot amb els antics costums relacionats amb Vallirana i recopilats pel folklorista català Joan Amades.

6.1.7. Patrimoni natural

La darrera tipologia específica a comentar fa referència al més que destacable patrimoni natural del municipi, en aquest cas conformada per dos subgrups: zones d'interès i espècimens botànics singulars. Les zones d'interès, amb 123 elements (95%), estan formades sobretot pel gran nombre de coves i avencs documentats dins del terme, així

com pels terrenys inclosos dins dels límits de l'Espai Natural Protegit Muntanyes de l'Ordal, les diverses i destacables formacions rocoses (el Soldat romà i els Soldats vigilant), les penyes i els dos excepcionals jaciments paleontològics de l'avenc Marcel i de l'avenc del Marge del Moro. Pel que fa als espècimens botànics destacables (7 elements inventariats que corresponen al 5% del percentatge total), cal dir que es corresponen amb arbres de diferent varietat: oliveres, alzines, pins, lledoners, figueres i plataners.

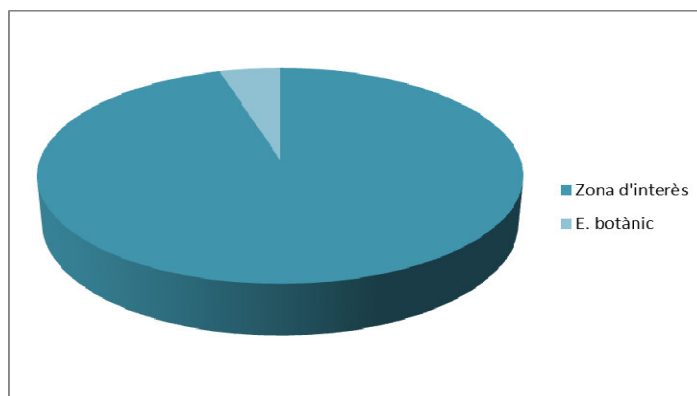

Fig. 9. Elements que conformen el patrimoni natural de Vallirana

6.1.8. Titularitat i estat de protecció

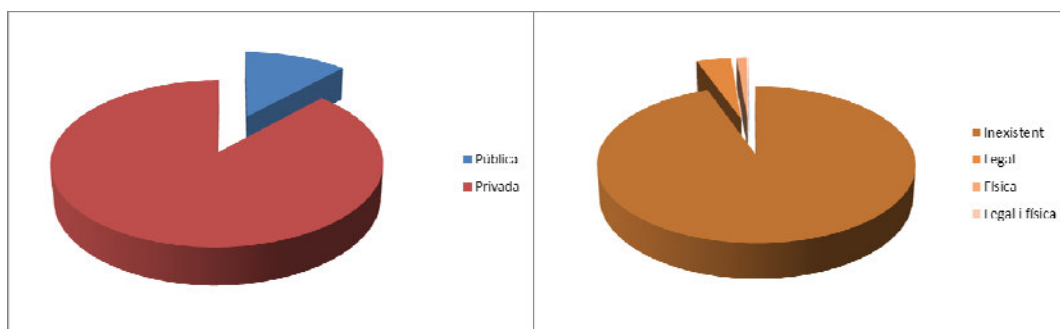

Fig. 10-11. Titularitat i estat de protecció del patrimoni cultural de Vallirana

En la gràfica 10 s'aprecia que la major part dels elements inventariats són de titularitat privada, en concret el 88% del percentatge amb un total de 723 elements, sobretot en mans de particulars i institucions. En canvi, els béns inventariats de titularitat pública, amb un total de 101 elements, tenen un percentatge del 12% i, principalment, són responsabilitat de l'Ajuntament de Vallirana, tot i que també hi ha altres institucions públiques que en són responsables.

La gràfica 11 fa referència a l'estat de protecció actual en el que es troben els elements inventariats. Com es pot observar, un 95% d'aquests elements no tenen cap tipus de protecció. En aquest sentit cal dir que el fet que el catàleg de béns no estigui encara redactat fa que la situació es pugui agreujar. En segon terme, destaca la protecció legal del patrimoni, amb un 4% del percentatge total. En el cas de Vallirana correspon, sobretot, als elements declarats BCIN i BCIL. Pel que fa a la protecció física del patrimoni (amb l'1% del percentatge) correspon en gran mesura al patrimoni documental. En darrer terme, la protecció legal i física no té cap representació percentual donat que només recull la col·lecció de materials arqueològics custodiats a la seu de Barcelona del Museu d'Arqueologia de Catalunya (BCIN pel Decret 474/1962 de museus).

6.1.9. Estat de conservació

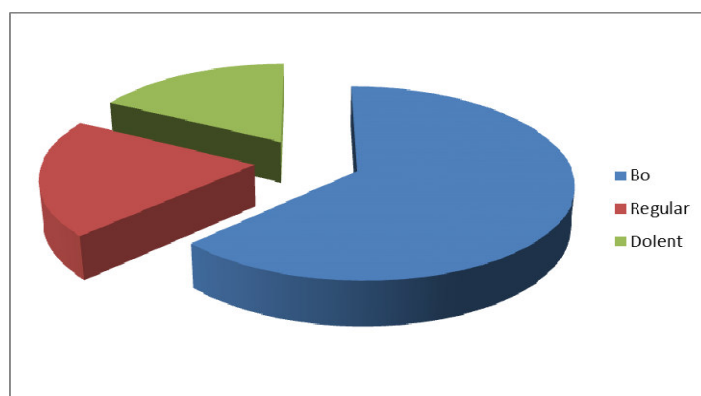

Fig. 12. Estat de conservació del patrimoni cultural de Vallirana

Majoritàriament, el patrimoni cultural de Vallirana es troba en bon estat de conservació (63%). Alhora, un 20% presenta un estat de conservació regular i un 17% presenta un estat de conservació dolent. Alguns dels que es troben en un estat de conservació dolent estan en unes condicions força precàries, amb risc de desaparició. Pel que fa a aquells elements que presenten un estat de conservació regular, en la majoria dels casos es tracta de zones completament cobertes de vegetació que estan començant a afectar les estructures existents, o bé elements semi-enderrocats relacionats amb el patrimoni rural del municipi, en especial els elements bastits amb la tècnica de la pedra seca.

6.1.10. Cronologia i estils artístics

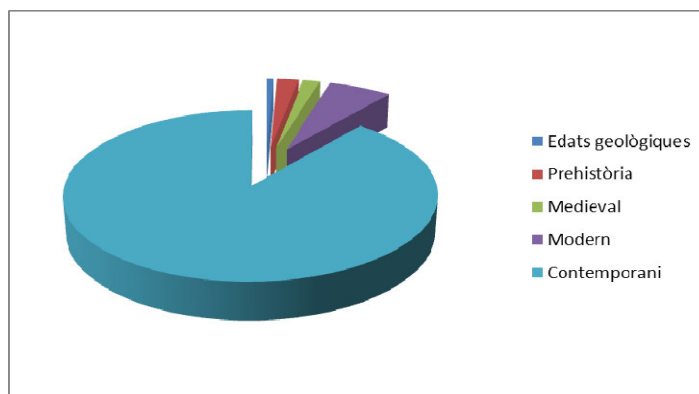

Fig. 13. Cronologia del patrimoni cultural de Vallirana

Pel que fa a la cronologia dels elements, podem observar com la major part correspon als períodes modern i contemporani (95% en total del percentatge), sobretot des del segle XVIII fins al segle XX. Aquest fet coincideix amb el desenvolupament agrícola i forestal dels segles XIX i XX, associat sobretot al cultiu de la vinya i als elements d'arquitectura rural que conseqüentment es desenvoluparen arran d'aquesta (barraques, cocons, escales, cisternes...). En segon terme trobem tant el període medieval (l'origen de diverses masies i jaciments es desenvolupa dins d'aquest període) com l'etapa prehistòrica, que en el cas de Vallirana es correspon amb el Paleolític, el Neolític i l'Edat dels Metalls. En darrer terme trobem el subgrup corresponent a les edats geològiques, amb un 1% del percentatge total (avenc Marcel i del Marge del Moro, sobretot).

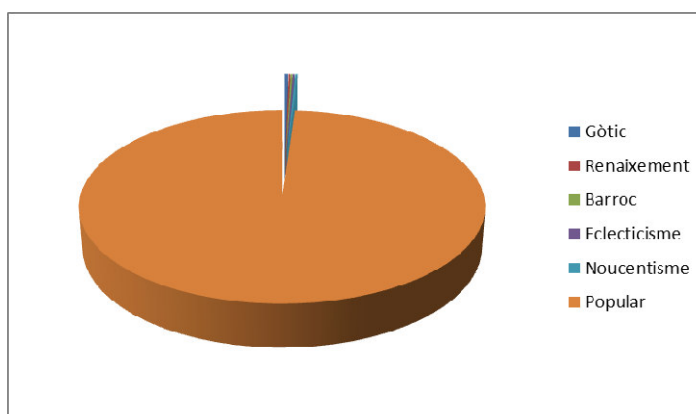

Fig. 14. Estils artístics del patrimoni cultural de Vallirana

Quant als estils artístics s'observa un clar predomini de l'obra popular, amb un 99% del percentatge. Hi són representades les barraques de pedra seca i tots els elements relacionats amb l'arquitectura rural del municipi, les cases urbanes, les masies, els edificis religiosos, així com la major part del patrimoni cultural del municipi. La resta d'estils que apareixen estan representats amb un 0 i un 1% del percentatge total, destacant-ne l'etapa gòtica i el noucentisme del total inventariat.

6.2. Llistat d'elements no fitxats

Durant la realització del Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana van sorgir una sèrie d'elements dels que no s'ha fet fitxa per diferents motius. Les raons varien en funció de cada element, des del fet que no han pogut ser localitzats fins a que es troben ubicats fora dels límits del terme municipal, passant per no tenir rellevància suficient per formar part de l'inventari. És molt possible que hi hagi altres elements que no coneixem, i que en un futur podran fer que l'inventari s'ampliï.

En general, la majoria d'elements no fitxats fan referència al patrimoni immoble desaparegut del municipi, sobretot pel que fa als edificis (42 elements), als elements arquitectònics (81 elements) i a l'obra civil (22 elements). En segon lloc destaca el patrimoni immaterial, amb un total de 16 manifestacions festives actualment desaparegudes, moltes d'elles identificades amb antigues processons religioses que s'han deixat de celebrar. També cal dir que en el llistat s'hi inclouen tot el seguit d'incidències sorgides durant les tasques de camp (elements no localitzats, béns situats fora del terme municipal, etc.).

A continuació s'inclou el llistat d'elements no fitxats sorgit de l'elaboració del Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana:

CODI	ÀMBIT	TIPOLOGIA	DENOMINACIÓ	INFORMACIÓ
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	HABITATGE DEL CARRER MAJOR	Enderrocat. Bibliografia: IPA 19395.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	HABITATGE DEL CARRER MAJOR	Enderrocat. Bibliografia: IPA 19408.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	HABITATGE DEL CARRER MAJOR, 167-CANPINS	Enderrocat. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: IPA 19401.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	HABITATGE DEL CARRER MAJOR, 168	Enderrocat. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: IPA 19398.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	HABITATGE DEL CARRER MAJOR, 367	Enderrocat. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: IPA 19396.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	GRAN CAFÈ I SALÓN VALLIRANENSE	Enderrocat. Estava situat al carrer Major, 396. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: IPA 19407.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	SALA I CAFÈ DE DALT-HABITATGE DEL CARRER MAJOR, 400	Enderrocat. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: IPA 19393; Ollé, 2014: 25-29; Roig, 2001: 155; Amics de Vallirana, 2007: 167-169.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	HABITATGE DEL CARRER MAJOR, 558	Enderrocat. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: IPA 19394.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAMBRA AGRÀRIA-SINDICAT AGRÍCOLA-EL SINDICAT	Enderrocat. Estava situat al carrer Major, 226. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: Ollé, 2013: 3; Ollé, 2014: 73-74; Amics de Vallirana, 2007: 115.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	SALA I CAFÈ DE BAIX-BAR CATALUNYA	Enderrocat. Estava situat al carrer Major, 300. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: Ollé, 2014: 25-29, 59-60, 75, 130, 132-133; AAV, 2002: 40; AAV, 2015: 50-51; Roig, 2001: 155; Amics de Vallirana, 2007: 167, 170-171; Sauret, 1989: 174, 189.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAFÈ DEL MIG-CAN SALVANS	Desaparegut. Estava situat entre el Cafè de Dalt i el de Baix. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 171.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL BUTXAQUES	Desapareguda. Era una botiga. Bibliografia: Ollé, 2014: 23.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL MIÓN	Desapareguda. Era una botiga. Bibliografia: Ollé, 2014: 23.

1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	LA TENDETA	Desapareguda. Era una botiga. Bibliografia: Ollé, 2014: 23.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CA N'ARDENYA	Desaparegut. Bibliografia: Pagès, 1991: 418.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	MAS PONTIC	Desaparegut. Bibliografia: Pagès, 1991: 418.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CONVENT DE LES MONGES FRANCISCANES-MONGES VELLES-LA PALMERA	Desaparegut. Estava situat al carrer Major-carrer Miquel Batlle. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: Ollé, 2014: 45, 47, 101-102; AAV, 1998: 13; AAV, 2015: 10; Roig, 2001: 19-20, 36-38, 56, 151, 155; Amics de Vallirana, 2007: 130-133, 140-144; Sauret, 1989: 102.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	HOSTAL DE CAL TIQUET-HOSTAL DEL NEN-CASERNA DE LA GUÀRDIA CIVIL	Enderrocat l'any 1993. Bibliografia: AAV, 1998: 14-15, 35; AAV, 2015: 32-35; Ollé, 2014: 84-85; Amics de Vallirana, 2007: 53-54; Sauret, 1989: 61-64, 82-83; Llurba, 2012: 22.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	SERRADORA DE BAIX-COOPERATIVA LA VALLIRANENSE-MOLÍ DE CIMENT	Desapareguda. Situada al carrer Major, 87-105. Hi ha naus industrials. Bibliografia: AAV, 2015: 40-41; AAV, 2002: 27; Ollé, 2014: 21, 22, 47; Amics de Vallirana, 2007: 67, 121-122; AAV, 1998: 20; Roig, 2001: 85, 151.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL ROS	Desaparegut. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: AAV, 2002: 41.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL GARRANXO	Desaparegut. Al carrer de la Riera. Hi ha un edifici de nova planta. Bibliografia: AAV, 2002: 41.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	ESCOLA NACIONAL	Desapareguda. Situada a la plaça dels Estudis. Bibliografia: Roig, 2001: 151, 155; Amics de Vallirana, 2007: 130-133; Sauret, 1989: 41-42.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	EL SANT CRIST-CAPELLA DEL CEMENTIRI	Enderrocada. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 149; Ollé, 2014: 64; Gavín, 1088: 147.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL PANXÓ	No localitzat. Hi va nèixer Joan Rovira i Coll (CNT local). Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 237; Ollé, 2014: 46.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL CANDO	No localitzat. Situat al carrer Major. Hi havia els locals de la UGT local. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 236; Ollé, 2014: 90.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL VICENÇ	Desaparegut. Es dedicaven a l'ofici de boter. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 238; Ollé, 2013: 7.

1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	GARATGE DE CAL VICENÇ	Desaparegut. Situat al carrer Major, 552-554. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 238; Ollé, 2013: 7.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL TÒFOL-CAL FUSTER	Edifici poc destacat. Situat al carrer de Sant Antoni. Podria ser el lloc de naixement d'en Tòfol de Vallirana. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 237; Llurba, 2012: 7, 62-63.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL MAROTES-CASA DEL CARRER MAJOR, 33	Edifici poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Ollé, 2013: 7.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	ELS AVETS	Edifici poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Pla Director de les Muntanyes del Baix, 2011: 233.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CELLER DE CAL CAPETA	Desaparegut. Situat al carrer Major, 285-287. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 236; Ollé, 2013: 6; Sauret, 1989: 165.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	CAL DOCTOR-CAL RIFENYO	Desaparegut. Al carrer de les Casetes Montané, 8. Hi ha un edifici de nova planta al seu lloc. Bibliografia: Ollé, 2014: 21, 22-23..
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	MOLÍ DE LA BASSA DE LA BOGA	Desaparegut. Bibliografia: Ollé, 2016: 64.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	MOLÍ DE LA FONT DE LA LLIBRA	Desaparegut. Bibliografia: Ollé, 2016: 64.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	ANTIC ESCORXADOR MUNICIPAL	Edifici poc destacat dins del patrimoni cultural local. No inclòs segons les indicacions de l'OPC de la Diputació de Barcelona. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 65; Sauret, 1989: 176, 180, 197, 211-213.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	MAS NOU DEL LLEDONER-MAS DEL LLEDONER DE BAIX	Pertany al terme municipal de Cervelló. Bibliografia: poblesdecatalunya; Amics de Vallirana, 2007: 45-46, 218; Ollé, 2014: 89, 100; Pla Director de les Muntanyes del Baix, 2011: 233.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	FÀBRICA DEL ROS	Desapareguda. Bibliografia: Sauret, 1989: 208.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	BARRACA 9738/BV116	Està situada fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: wikipedra; Fons documental del CEV.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	BARRACA 9783/BV120	Està situada fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: wikipedra; Fons documental del CEV.

1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	BARRACA 9784/BV121	Està situada fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: wikipedia; Fons documental del CEV.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	BARRACA 10092/BV158	Està situada fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: wikipedia; Fons documental del CEV.
1.1	Patrimoni Immobile	Edifici	BARRACA 11121/BV219	Està situada fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: wikipedia; Fons documental del CEV.
1.2	Patrimoni Immobile	Conjunt arquitectònic	PLAÇA DELS GERMANS MOLINS RIBOT	No inclosa segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Bibliografia: AAV, 2012.
1.2	Patrimoni Immobile	Conjunt arquitectònic	FÀBRICA DE LES SEDES	Enderrocada. Hi ha l'Espai Cívic Les Sedes i alguns edificis nous. Bibliografia: AAV, 2002: 23; Ollé, 2014: 22; AAV, 2015: 58-59; Amics de Vallirana, 2007: 105-106.
1.2	Patrimoni Immobile	Conjunt arquitectònic	SERRADORA DE CAN MARSELL-SERRADORA DE DALT	Enderrocada. Hi ha el parc de la Font del Rector i la rambla Sobirania. Bibliografia: AAV, 2002: 25; Ollé, 2014: 21, 22, 136; AAV, 2015: 62-63; Amics de Vallirana, 2007: 57, 119-120; Ollé, 2016: 28; AAV, 1998: 33.
1.2	Patrimoni Immobile	Conjunt arquitectònic	FÀBRICA DE XOCOLATES OLLÉ	Enderrocada. Hi ha una nau industrial de nova planta (Mercadona). Bibliografia: AAV, 2002: 30; Amics de Vallirana, 2007: 106-109.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ANTIC CAMP DE FUTBOL	Desaparegut. Hi ha l'actual pista poliesportiva. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 149-154, 190-197; Ollé, 2014: 25.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	BASSA DE CAN MARSELL-BASSA DE CA L'ANGÈLICA	Desapareguda. Hi ha el parc Font del Rector i la rambla Sobirania. Bibliografia: AAV, 2015: 62-63; Amics de Vallirana, 2007: 57, 119-120; Ollé, 2016: 28; Ollé, 2014: 21, 22; AAV, 1998: 33; AAV, 2002: 25.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	BASSA DE LA BOGA	Desapareguda. Situada al costat de l'actual camp de futbol. Bibliografia: Ollé, 2016: 30.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT D'ARMENA-FONT D'ARMENA HISTÒRICA-FONT D'ARMENA SEMIARTIFICIAL	Desapareguda. Afectada per les obres de la variant. Hi ha un dipòsit decantador al costat del col·legi Verge del Roser. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; AAV, 1998: 58; Margall, 2016: 15, 22; Amics de Vallirana, 2007: 33, 34-35; Ollé, 2016: 23, 25, 47-52, 61-63.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE L'ERA DEL LLEDONER	Pertany al terme municipal de Cervelló. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; Amics de Vallirana, 2007: 35; Ollé, 2016: 24, 25, 26.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT FREDA-FONT DE SANT PONÇ	Pertany al terme municipal de Cervelló (incloses alzines i safareig). Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; Ollé, 2016: 23-24, 26.

1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DEL SAC	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DEL CORRAL	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23, 25; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE CAN CASES	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DEL VERMELL	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DEL ROURE	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23, 25, 38, 81-83; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE CAN JULIÀ	Desapareguda. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; Ollé, 2016: 23, 25; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE CAL SOCARRAT	Desapareguda. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; Ollé, 2016: 23, 25; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE LA GEM	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23, 25; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE L'ALBA	Desapareguda. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; Ollé, 2016: 23, 25; Amics de Vallirana, 2007: 34; Margall, 2016: 15.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE LA CABRA	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DEL PRESSEGUER	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DEL ROSSINYOL	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23, 25; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DELS ENAMORATS	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DEL BE	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23; Amics de Vallirana, 2007: 34.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DEL MANSIÓ	Desapareguda. Bibliografia: Ollé, 2016: 23; Amics de Vallirana, 2007: 34.

1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE LA CREU DEL BISBE	No localitzada. Bibliografia: Ollé, 2016: 25.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE LA FOU	No localitzada. Bibliografia: Ollé, 2016: 25.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FONT DE L'EIXIRÀ	No localitzada. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; Ollé, 2016: 24; Amics de Vallirana, 2007: 35.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	LA CREUETA	Desapareguda. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 39.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CASTELLET MINER DEL CEMENTIRI	Desapareguda. Bibliografia: Mata-Perelló, 2005: 11.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CASTELLET MINER DEL RESTAURANT L'ESCUT	Desapareguda. Bibliografia: Mata-Perelló, 2005: 11.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ERA DEL LLEDONER 1	No s'ha pogut accedir a l'interior de la finca. Bibliografia: Ollé, 2014: 23.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ERA DEL LLEDONER 2	Pertany al terme municipal de Cervelló. Damunt del Mas Vell del Lledoner, banda dreta de la N-340 pujant a l'Ordal. Bibliografia: Informació oral AAV i CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	SAFAREIG PÚBLIC	Desaparegut. Estava situat a l'aparcament de la Barquera. Bibliografia: AAV, 2002: 44; AAV, 2015: 48-49; Ollé, 2016: 31; Sauret, 1989: 233-235.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	SAFAREIG DEL CAPELLADES	No localitzat (probablement tapat). Sota la masia de can Batlle. Bibliografia: AAV, 2002: 49; Ollé, 2016: 32.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	SAFAREIG DEL XI PRERET	Desaparegut. Situat a l'heretat de can Rovira, tocant a la riera. Bibliografia: Ollé, 2016: 31.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	SAFAREIG DEL CARRER DE L'ESGLÉSIA	Desaparegut. Situat entre el carrer de l'Església i el de Miquel Batlle. Bibliografia: Ollé, 2016: 31.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	SAFAREIG DELS HORTS DE LA FÀBRICA DE COTÓ	No localitzat. No s'ha pogut accedir a l'interior de la zona dels horts. Bibliografia: Ollé, 2016: 32.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	SAFAREIG DE LA FÀBRICA DE COTÓ	Desaparegut. Probablement soterrat prop del pont de la fàbrica. Bibliografia: Ollé, 2016: 32.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	RELLOTGE DE SOL DE LA N-340, KM. 1233,5	Element poc destacat dins del patrimoni cultural local. No inclòs segons les indicacions de l'OPC de la Diputació de Barcelona. Bibliografia: gnomonica.cat.

1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	RELOTGE DE SOL DEL CARRER MAJOR, 148	Element poc destacat dins del patrimoni cultural local. No inclòs segons les indicacions de l'OPC de la Diputació de Barcelona. Bibliografia: gnomonica.cat.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	POU D'INVESTIGACIÓ MINERA DEL CEMENTIRI	Tapat. Situat a uns 100 metres al sud-oest del cementiri. Bibliografia: Mata-Perelló, 2005: 14-15, 17.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	POU DE L'HORT DE CAL BURRÉ	Desaparegut. Al final del carrer de l'Església. Bibliografia: Ollé, 2016: 56.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	POU PO001	La fitxa del CEV està buida. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	POU BS001	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	POU BS003	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	RECER RE001	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	RECER RE002	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	RECER RE003	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	RECER RE004	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CLAPER CL002	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CLAPER CL003	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	COCÓ DE MARGE CM002	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	COCÓ DE MARGE CM003	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	COCÓ DE MARGE CM004	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	COCÓ DE MARGE CM005	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	COCÓ DE MARGE CM006	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.

1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	COCÓ DE MARGE CM017	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA DE CAL PISTRACHS-CS001	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA CS002	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA CS003	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA CS005	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA CS016	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA CS020	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA CS021	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA CS023	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	CISTERNA CS047	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES001	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES003	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES006	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES010	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES011	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES012	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES013	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.

1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES014	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES015	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	ESCALA DE MARGE ES050	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FORN DE CALÇ FC015	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FORN DE CALÇ FC017	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FORN DE GUIX FG018	Sense coordenades. Bibliografia: Fons documental del CEV.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FORN DE CALÇ DE CAN PRUNERA	No localitzat. Prop de la masia. Bibliografia: Ollé, 2010.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FITA DE LA CREU D'ARDENYA	Desapareguda. Era una fita hexagonal de propietat de sauló d'uns 120 cm, gravada amb els noms de les propietats. Estava situada a uns 10 metres de la Creu d'Ardenya, a l'altre marge del camí en direcció a Begues. Bibliografia: informació oral del sr. Jaume Montané (Entrevista: 20-11-2017).
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FITA 1 DEL PLA DE BASSES ROSES	No inclosa segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Fruit de la delimitació entre els termes de Vallirana i d'Olesa de Bonesvalls. Comuna al terme de Begues. Bibliografia: DOGC núm. 7485 – 31.10.2017.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FITA 2 DEL PLA DEL PÈLAG	No inclosa segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Fruit de la delimitació entre els termes de Vallirana i d'Olesa de Bonesvalls. Bibliografia: DOGC núm. 7485 – 31.10.2017.
1.3	Patrimoni Immobile	Element arquitectònic	FITA 1 DE LA PENYA DEL MORO	No inclosa segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Fruit de la delimitació entre els termes de Vallirana i de Torrelles de Llobregat. Comuna al terme de Begues. Bibliografia: DOGC núm. 7486 – 02.11.2017.
1.4	Patrimoni Immobile	Jaciment arqueològic	FOSSA COMUNA PROP DEL CEMENTIRI	Desapareguda. Exhumada l'any 1937. Bibliografia: Ollé, 2014: 12, 65-66, 69-71.
1.4	Patrimoni Immobile	Jaciment arqueològic	TRINXERES DEL PAGO	Pertany al terme municipal de Subirats. Bibliografia: Ollé, 2014: 107; Llurba, 2012: 25.

1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT NOU	Molt recent i poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 30.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DE CAL BURRÉ- PONT DE LA SELVA NEGRA	Molt recent i poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 30.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DE LA RIERA	Molt recent i poc destacat dins del patrimoni cultural local. Al final de l'avinguda Selva Negra Catalana. Bibliografia: Itineraris a peu i en BTT-Vallirana, 2008: 4.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DEL MANYÀ	Desaparegut (soterrat). Al carrer Major-Avinguda Vall del Sol. Bibliografia: AAV, 1998: 17-18; AAV, 2002: 60; AAV, 2015: 56-57, 60-61; Amics de Vallirana, 2007: 28; Sauret, 1989: 22.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DE LA PARELLADA	Desaparegut (probablement soterrat). Prop del Jutjat de Pau. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 30.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DE L'ARCADA	Pertany al terme municipal d'Olesa de Bonesvalls. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; Margall, 2016: 32-33.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DE L'AIGUA	No localitzat. Probablement afectat per les obres de la variant. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 28.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DE CAN BALDIRI	No localitzat. Bibliografia: Sauret, 1989: 22, 206.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DE CAN MANEL	No localitzat. Bibliografia: Sauret, 1989: 222, 229-230, 232.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DEL TORRENT DE CAN PERIXOL	No localitzat. Bibliografia: Sauret, 1989: 236, 240.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PONT DE CAN XULINA	No localitzat. Bibliografia: Sauret, 1989: 252.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	MINA DE LES ROVIRES	Pertany al terme municipal de Cervelló. Bibliografia: Margall, 2016: 27-28, 29, 40-41; Amics de Vallirana, 2007: 92-93.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PEDRERA DEL LLEDONER	Pertany al terme municipal de Cervelló. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 93.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PEDRERA DE LA CREU D'ORDAL	Pertany al terme municipal de Cervelló. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 93, 96; Domènech, 2009: 21.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PEDRERA PROP DE LA FONT DEL SALT DEL BOU	No localitzada. Prop del torrent que hi ha sota la font. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 94; Domènech, 2009: 21.

1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PEDRERA D'ARDENYA	Zona extractiva del pla de Claperons actualment en explotació. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 96; Domènech, 2009.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	PEDRERA DE CAN ROVIRA	No localitzada. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 92.
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	CAMÍ DE SANT PONÇ	No inclòs segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Bibliografia: Itineraris a peu i en BTT-Vallirana, 2008: 8; naturalocal.net
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	RUTA DEL MASSÍS DEL GARRAF-RUTA PEL PLA D'ARDENYA	No inclòs segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Bibliografia: Itineraris a peu i en BTT-Vallirana, 2008: 7; naturalocal.net
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	CAMÍ DEL LLEDONER-OLESA DE BONESVALLS	No inclòs segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Bibliografia: Itineraris a peu i en BTT-Vallirana, 2008: 9; naturalocal.net
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	ITINERARI DE PEDRA SECA DE CAN ROVIRA	No inclòs segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Bibliografia: naturalocal.net
1.5	Patrimoni Immobile	Obra civil	CAMÍ DE LA COVA BONICA-CAMÍ DEL PÈLAG A L'OSCA	No inclòs segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	MONUMENT AL MIL·LENARI DE CATALUNYA	Desaparegut. El van treure entre el 2012-2013 com a conseqüència d'un accident de trànsit. Bibliografia: Roig, 2001: 96; Amics de Vallirana, 2007: 57.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	PLACA DE LA FAÇANA DE L'AJUNTAMENT	Desaparegut. Bibliografia: Ollé, 2014: 141.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	PARTERRES DEL CARRER MAJOR	Retirats l'any 1972. Bibliografia: AAV, 2002: 48; Ollé, 2014: 56.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	PLACA DEL CARRER MAJOR, 169	Del 1978. No inclosa segons les indicacions de l'Ajuntament de Vallirana. Bibliografia: memorialdemocratic.gencat.cat.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	MONUMENT PUBILLA	No inclòs segons les indicacions de l'Ajuntament de Vallirana i de l'OPC Diputació Barcelona.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	ROTONDA DE LA LLIBRA	Molt recent (1993) i poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 58.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DE SANT SEBASTIÀ-FONT DEL CARRER DE MISSA	Desapareguda. Era al bell mig del carrer de l'Església, davant església. Bibliografia: AAV, 2015: 64-65; Cirici, 2010: 18-19; Roig, 2001: 46; Amics de Vallirana, 2007: 34, 60; Ollé, 2016: 23, 82.

2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DEL PARC DELS VENTS (CAN JULIÀ)	Molt recent i poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Ollé, 2016: 26.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DEL PARC DE LA BASSA DE CAN BATLLE	Molt recent i poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Ollé, 2016: 25.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DEL PARC DEL POU DE L'AVI	Poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Ollé, 2016: 25.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DEL PARC DE LA FONT DEL RECTOR	Poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Sauret, 1989: 288.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DE L'ESPAI CÍVIC LES CASETES	Molt recent i poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Ollé, 2016: 25.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DE LA RAMBLA DE LA SOBIRANIA	Desapareguda.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DE CAL LEYES	Desapareguda. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 35; Ollé, 2016: 24.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DE CAL CARBONER	Desapareguda. Bibliografia: Amics de Vallirana, 2007: 35; Ollé, 2016: 24.
2.1	Patrimoni Moble	Element urbà	FONT DEL PARC DEL PONT	Molt recent i poc destacat dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: Ollé, 2016: 25.
2.2	Patrimoni Moble	Objecte	CAMIÓ DE CAN CANALS	No localitzat. Bibliografia: Ollé, 2013: 6; AAV, 1998: 51.
2.2	Patrimoni Moble	Objecte	CÈRVOL DE VALLIRANA	Desaparegut. Bibliografia: Pagès, 1991: 418; Lara, 2011: 16.
2.2	Patrimoni Moble	Objecte	DRAC DEL GEP VALLIRANA	Desaparegut. Era el drac del Grup d'Espai Parròquia de Vallirana. Del 1989. Bibliografia: Lara, 2011: 16-18.
2.2	Patrimoni Moble	Objecte	CUSTÒDIA DE LA PARRÒQUIA DE SANT MATEU	Salvada de la guerra Civil pel flabiolaire Pere Sells. Posteriorment va desaparèixer. Bibliografia: Ollé, 2014: 56, 98, 100; Roig, 2001: 49.
2.2	Patrimoni Moble	Objecte	IMATGE DE SANT MATEU	Desapareguda durant la guerra Civil. Feta de fusta d'un castanyer que hi havia al mateix solar on es va construir l'església de Sant Mateu. Bibliografia: Sauret, 1989: 21.
2.2	Patrimoni Moble	Objecte	MOLINET DE CAFÈ DE LA CASA DOCTOR	Inclòs a la fitxa de la Col·lecció del Museu Etnològic del CEV (nº 739).
2.2	Patrimoni Moble	Objecte	DENT HUMANA DE LA COVA BONICA	Desapareguda per la investigació científica. Bibliografia: Margall, 2016: 27.

2.3	Patrimoni Moble	Col·lecció	COL·LECCIÓ DE MATERIALS DE VALLIRANA AL SAM GIRONA-SAM CERVERA	No estan dipositats a cap de les dues institucions. Jaciments: Masia de can Batlle, Ermita de Sant Silvestre, Masia de can Julià.
3.2	Patrimoni Documental	Fons documental	FONS DOCUMENTAL DE LA MASIA DEL LLEDONER	Del Mas Vell del Lledoner. No s'ha pogut contactar amb el propietari. Bibliografia: Roig, 2001: 136-137; Sauret, 1989: 13.
3.3	Patrimoni Documental	Fons bibliogràfic	COL·LECCIÓ LOCAL DE LA BIBLIOTECA LÓPEZ PICÓ	Les col·leccions locals no es fitxen segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	FESTA MAJOR DEL ROSER-ROSER DE MAIG	Ja no es celebra. Bibliografia: Roig, 2001: 52, 59; Amics de Vallirana, 2007: 225; Sauret, 1989: 204, 293.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	FESTA DE L'APOSTOLAT DE L'ORACIÓ	Ja no es celebra. Bibliografia: Roig, 2001: 41, 53, 70.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	FESTA DE SANT NICOLAU-FESTA DEL BISBETÓ	Desapareguda. Bibliografia: AAV, 2002: 36; Amics de Vallirana, 2007: 226.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	FESTA DE SANT CRISTÒFOR	Desapareguda. Bibliografia: AAV, 2002: 38; Amics de Vallirana, 2007: 226.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	APLEC DE SANT FRANCESC	Ja no es celebra. Es va fer fins als anys 2000-2001. Bibliografia: patrimonifestiu.cultura.gencat.cat; Ollé, 2014: 23; Rosas, 2003: 107; AAV, 1989: 40; Memòria I Aplec del Port d'Ordal; Roig, 2001: 45, 95-95, 96, 97, 108, 109, 110, 137; Amics de Vallirana, 2007: 88, 229; Sauret, 1989: 116.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	APLEC DE SANT SILVESTRE	Ja no es celebra. Bibliografia: Pagès, 1991: 418.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	PROCESSÓ DEL SAGRAT COR-FESTA DEL SAGRAT COR	Ja no es celebra. Bibliografia: AAV, 1998: 38; Roig, 2001: 41, 53.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	PROCESSÓ DEL CORPUS	Ja no es celebra. Bibliografia: Roig, 2001: 52; Amics de Vallirana, 2007: 226.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	SANTA MISSIÓ	Desapareguda. Bibliografia: AAV, 2002: 59; Roig, 2001: 78.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	SANTES MISSIONS DE PENITÈNCIA	Ja no es celebren. Bibliografia: Roig, 2001: 64-65.

4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	EL SAL-PÀS	Ja no es celebra. Bibliografia: Roig, 2001: 140; Amics de Vallirana, 2007: 225-226.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	COR INFANTIL DE VALLIRANA	Desaparegut. No inclòs segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Bibliografia: AAV, 1998: 43.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	ORFEÓ DE VALLIRANA	Desaparegut. No inclòs segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Bibliografia: AAV, 1998: 44.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	CARAMELLES	Ja no es celebra. Bibliografia: AAV, 1998: 45; AAV, 2002: 35; Roig, 2001: 65; Amics de Vallirana, 2007: 213.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	ELS TRES TOMBS	Ja no es celebra. Recuperat el 1988, darrera edició 2016. Bibliografia: vallirana.cat; parroquiavallirana.com; Rosas, 2003: 107; AAV, 1998: 42; AAV, 2002: 20, 33-34; Roig, 2001: 54, 61, 97, 100; Amics de Vallirana, 2007: 226-227, 229.
4.1	Patrimoni Immaterial	Manifestació festiva	ROMERIA A MONTSERRAT	No és una manifestació exclusiva de la vila de Vallirana. Fa 75 anys que Vallirana participa a la Romeria dels pagesos del Baix Llobregat a Montserrat. Cada poble entrega una safata gran o un carro carregat de fruita i verdura als monjos de l'abadia, i aquests els cedeixen a diverses entitats socials. Bibliografia: Informació oral del sr. Jaume Montané (Entrevista: 20-11-2017).
4.2	Patrimoni Immaterial	Tècnica artesanal	PETXINES DE SANT SILVESTRE	Galetes que es feien en motiu de l'Aplec de Sant Silvestre. Només va durar 2 anys. Bibliografia: Informació ral AAV.
4.2	Patrimoni Immaterial	Tècnica artesanal	ESCUDELLA COBERTA	Segons AAV i CEV no hi ha constància d'aquesta recepta. Bibliografia: Cuscó: 36.
4.3	Patrimoni Immaterial	Tradició oral	PARLAMENT AMB LES MUNTANYES DE VALLIRANA	No inclòs segons les indicacions de l'OPC Diputació de Barcelona. Llibre de poesia escrit per Jacint Boguñà Baixeras l'any 1909. L'exemplar que estava dipositat a la rectoria de la parròquia està desaparegut, tot i que l'Associació d'Amics de Vallirana (AAV) en té un exemplar. Bibliografia: Roig, 2001: 40; Informació oral del sr. Jaume Montané (Entrevista: 20-11-2017).
4.3	Patrimoni Immaterial	Tradició oral	GOIGS DE LA MARE DE DÉU DE VALLIRANA	No localitzats. És molt probable que es tracti d'una confusió amb la Mare de Déu de Vallirana de Morella, Castelló. No hi ha constància

				que es cantessin. Bibliografia: Martí i Bonet, 2013: 3, 5, 7; Informació oral del sr. Jaume Montané (Entrevista: 20-11-2017).
4.4	Patrimoni Immaterial	Música i dansa	GOIGS A LA SANTA CREU D'ORDAL	Tot i que fan referència a la creu, es cantaven al poble d'Ordal. Bibliografia: Programa del I Aplec del Port d'Ordal.
4.4	Patrimoni Immaterial	Música i dansa	GOIGS DEL ROSER	Són comuns a tot Catalunya i, per tant, no específics de la localitat. Bibliografia: Informació oral de la germana Elisa Melià.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	COVA DE LES COMES	Està situada fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	COVA DEL COLL VERDAGUER	Està situada fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com; naturallocal.net.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	COVA DEL MORRUT	No localitzada. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	COVA DE LA DESTRAL	No localitzada. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	COVA DE LA GUINEU	No localitzada. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	COVA-DOLINA DEL SOTARRO	No localitzada. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	AVENC DELS CAÇADORS	No localitzada. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	COVA MORSELL	No localitzada. Bibliografia: Piolet, 2016: n° 16.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	AVENC D'EN PARELLADA	No localitzada. Bibliografia: Piolet, 2016: n° 5.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	AVENC VERMELL	No localitzada. Bibliografia: Piolet, 2016: n° 36.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	AVENC XIXOLINA	No localitzada. Bibliografia: Piolet, 2016: n° 38.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	AVENC DE SANT JOAN	Està situat fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: espeleoindex.com.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	AVENC DEL FUS	Està situat fora del terme municipal de Vallirana. Bibliografia: espeleoindex.com.
5.1	Patrimoni Natural	Zona d'interès	LA SABINOSA	Poc destacada dins del patrimoni cultural local. Bibliografia: informació oral AAV.

5.2	Patrimoni Natural	Espècimen botànic	ROURE DE L'ERMITA DE SANT SILVESTRE	Va caure per les fortes ventades de l'any 2009. Es va recollir part del tronc i actualment està guardat als magatzems de l'ajuntament, a l'Artesanat. Bibliografia: Pla Director Muntanyes del Baix, 2011: 245; Pujol, 2015.
5.2	Patrimoni Natural	Espècimen botànic	PI DE LA FONT DEL ROURE	No existeix. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com.
5.2	Patrimoni Natural	Espècimen botànic	LLEDONERS DEL PARC CENTRAL	Força recents i poc destacats dins del patrimoni cultural local.
5.2	Patrimoni Natural	Espècimen botànic	LLEDONER DEL MAS DEL LLEDONER	Pertany al terme municipal de Cervelló. Dins del recinte del Mas Nou del Lledoner. Catalogat per la Generalitat de Catalunya. Bibliografia: Margall, 2016: 32.
5.2	Patrimoni Natural	Espècimen botànic	FIGUERA DEL MAS VELL DEL LLEDONER	No es va poder accedir a l'interior de la finca. Bibliografia: wikipedia.
5.2	Patrimoni Natural	Espècimen botànic	ALBERS DEL LLEDONER	No es va poder accedir a l'interior de la finca. Bibliografia: cevallirana.blogspot.com.

7. DIAGNÒSTIC DEL PATRIMONI CULTURAL

7.1. Estat legal de protecció del patrimoni

En primer lloc, cal referir-se als elements protegits per normativa general. En aquest sentit, les figures de protecció del patrimoni cultural establertes per la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català (DOGC nº 1807, d'11 d'octubre de 1993) són tres:

- Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), declarats pel Govern de la Generalitat de Catalunya.
- Bé Cultural d'Interès Local (BCIL), objecte de protecció i catalogació per part dels municipis.
- La resta de béns integrants de l'ampli patrimoni cultural català (BIPCC).

Pel que fa als BCIN, cal dir que es corresponen amb els BIC (Bé d'Interès Cultural), categoria establerta per la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol. En ambdós casos es consideren BCIN tots aquells elements fortificats que es troben emparats pel Decret de 22 d'abril de 1949. Alhora també compten amb la protecció BCIN els escuts i les creus de terme, regulats pel Decret 571/63, de 14 de març de 1963. Dins del terme municipal de Vallirana hi ha un element inclòs dins d'aquesta figura de protecció, en el marc de l'esmentat decret de 22 d'abril de 1949 de "castells". Es tracta dels Molinots/ets de la Llibra o Torre dels Moros (fitxa núm. 600 del Mapa) (BCIN 1715-MH / R-I-51-5754 / 22-04-1949 / BOE 05-05-1949). Alhora, la col·lecció de materials arqueològics de Vallirana custodiats a la seu de Barcelona del Museu d'Arqueologia de Catalunya també tenen aquesta protecció BCIN pel Decret 474/1962, de l'1 de març, per el que determinats museus (i els seus fons) són declarats monuments historico-artístics. En darrer terme cal especificar que hi ha un altre element del patrimoni cultural valliranenc, que presenta una particularitat relacionada amb aquesta categoria de protecció. Es tracta de l'ermita de Sant Silvestre (fitxa núm. 555 del Mapa), que va estar protegida com a BCIN, en tant que bé incoat, de l'any 1982 fins al 1996. Inicialment, el 12 de juliol de 1982 es va incoar expedient per a la declaració de monument històric-artístic en favor de l'ermita de Sant

Silvestre (Monument H-A incoat per Resolució 12-7-1982 / DOGC nº 250, 18-8-1982). Posteriorment, el Consell Assessor del Patrimoni Cultural Català va emetre un informe desfavorable a aquesta declaració, alegant que l'ermita no reunia les condicions necessàries per ser declarada BCIN. Finalment, el dia 29 de juliol de 1996, per resolució del Conseller de Cultura, es va arxivar l'expedient de declaració BCIN de l'ermita de Sant Silvestre (Resolució 29-7-1996 / DOGC nº 2241, 9-8-1996).

Quant als BCIL, cal dir que ho són tots aquells elements inclosos dins d'un catàleg municipal redactat abans de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, de Patrimoni Cultural Català. En el cas de Vallirana, dins del Pla General d'Ordenació del municipi de Vallirana (PGO), aprovat per la Comissió Territorial d'Urbanisme de Barcelona en data 25 de març de 1987, s'inclou un catàleg de béns format per 11 elements individualitzats amb la seva corresponent fitxa. Són els següents (es manté la nomenclatura utilitzada en aquest document):

- Can Batlle (BCIL 7576-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 439 del Mapa).
- Can Campderrós (BCIL 7577-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 440 del Mapa).
- Carrer Major (BCIL 7578-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 629 del Mapa).
- Masia el Lledoner (BCIL 7579-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 441 del Mapa).
- Viaducte del Lledoner (BCIL 7580-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 671 del Mapa).
- Ermita de Sant Silvestre (BCIL 7581-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 555 del Mapa).
- Església Parroquial (BCIL 7582-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 556 del Mapa).
- Can Prunera (BCIL 7583-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 442 del Mapa).

- Can Bagunyà (BCIL 7584-I (09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 540 del Mapa).
- Can Mas (BCIL 7585-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 541 del Mapa). La masia a la que fa referència mai ha estat coneguda popularment amb aquest nom sinó amb el de can Rovira. La denominació prové del fet que una pubilla de la nissaga dels Rovira es va casar amb un membre de la família Mas de Molins de Rei, on acabaren residint. El matrimoni, tot i tenir un 30% dels terrenys de Vallirana (sobretot al centre urbà), només passaven temporades a can Rovira, on hi tenien uns masovers instal·lats tot l'any.
- Mas de les Fonts (BCIL 7586-I / 09-07-1986 / DOGC nº 820, 25-3-1987) (fitxa núm. 543 del Mapa).

En aquest sentit, cal fer una puntualització. El 30 de març de 2015, el Ple Ordinari de l'Ajuntament de Vallirana va adoptar un acord per iniciar l'expedient de declaració de determinats béns del patrimoni històric del municipi, com a BCIL. En la relació de béns que es va incloure en aquest acord hi havia tots aquells elements que ja formaven part del catàleg de béns del PGO, tal i com hem vist. Aquests elements estan declarats i inscrits al Catàleg del Patrimoni Cultural Català, segons el certificat de la Direcció General d'Arxius, Biblioteques, Museus i Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, amb data 7 de maig de 2017. Al mateix temps, l'acord també incloïa altres elements destacats del patrimoni cultural del municipi, que actualment no tenen la consideració de BCIL, donat que encara s'està tramitant la seva catalogació i declaració. Aquests elements són:

- La Casa Nova (fitxa núm. 549 del Mapa).
- Masia de can Montané (fitxa núm. 544 del Mapa).

Al mateix temps, també foren inclosos en l'acord alguns elements que, actualment ja tenen la consideració de BCIL al formar part de la mateixa declaració del carrer Major (fitxa núm. 629 del Mapa). Aquests elements són:

- Casa Mestres (fitxa núm. 564 del Mapa).
- Carrer Major, 311 (fitxa núm. 576 del Mapa).

- Ajuntament (fitxa núm. 579 del Mapa).
- Carrer Major, 502 (fitxa núm. 595 del Mapa).

En aquest sentit, cal especificar que hi ha altres béns inclosos al Mapa (i que no formen part de l'anterior acord) que també es consideren BCIL pel fet d'estar inclosos en d'altres declaracions ja aprovades. En aquesta situació es troben el celler de can Rovira (fitxa núm. 542 del Mapa), que té la consideració de BCIL pel fet d'estar inclòs en la declaració de la masia de can Rovira (fitxa núm. 541 del Mapa), la capella de Sant Francesc (fitxa núm. 554 del Mapa), que forma part de la declaració del Mas Vell del Lledoner (fitxa núm. 441 del Mapa), i el campanar de l'església (fitxa núm. 557 del Mapa), inclòs a la declaració de l'església parroquial de Sant Mateu (fitxa núm. 556 del Mapa).

En darrer terme, cal mencionar la intenció de l'Ajuntament de Vallirana de declarar BCIL també la Fàbrica del Cotó (fitxa núm. 616 del Mapa). El 12 de novembre de 2015, l'ajuntament va iniciar l'expedient de declaració de bé cultural d'interès local (BCIL) per a l'edifici, tot i que en l'actualitat no hi ha constància que s'hagi obtingut resposta.

En segon lloc, cal fer referència a d'altres elements protegits a través de la normativa vigent:

-La Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català (DOGC núm. 1807, d'11-10-1993) i el Decret 78/2002 que el desenvolupa regula específicament el règim del patrimoni arqueològic. És responsabilitat dels museus la protecció, la conservació i la documentació d'aquest patrimoni, assegurant així la seva perdurabilitat (Llei 17/1990, de 2 de novembre, de museus / DOGC núm. 1367, de 14-11-1990). En el cas de Vallirana, diversos fons arqueològics es conserven en determinats museus. Es tracta dels materials procedents dels jaciments arqueològics de la Cova Bonica, la cova de la Fou d'en Montané i les coves de Sota Penya II i III, que estan custodiats a la seu de Barcelona del Museu d'Arqueologia de Catalunya (fitxa núm. 741 del Mapa), i els materials del jaciment paleontològic de l'Avenc Marcel, dipositats a l'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont (ICP) de Sabadell (fitxa núm. 742 del Mapa). Alhora hi ha altres materials

procedents del jaciment de la Cova Bonica, que estan custodiats al fons del Museu de Gavà (fitxa núm. 772 del Mapa).

-La Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'Arxius i Documents de Catalunya (DOGC núm. 3437, de 24-07-2001) regula i protegeix el patrimoni documental conservat als arxius i amb una antiguitat de més de 100 anys. En aquest sentit, el Mapa del Patrimoni recull, a més dels arxius municipal i parroquial, el fons documental de Vallirana custodiat a l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat (fitxa núm. 750 del Mapa) i el fons fotogràfic Fotos Vives (fitxa núm. 745 del Mapa), que es troba dipositat a la mateixa entitat. Pel que fa als documents rellevants, cal destacar el pergamí relacionat amb el municipi, i datat en el segle XIII, que es troba custodiat a l'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya, a Barcelona (fitxa núm. 752 del Mapa).

-La Llei 12/1985, de 13 de juny, d'espais naturals, i el Decret 328/1992, de 14 de desembre, pel qual s'aprova el Pla d'espais d'interès natural, regulen i protegeixen el patrimoni natural de Catalunya. En el cas del Mapa de Vallirana, s'hi comptabilitza l'Espai Natural Protegit Muntanyes de l'Ordal (fitxa núm. 795 del Mapa), que ahora inclou tota una sèrie de zones d'interès natural del municipi, que han estat individualitzades dins del Mapa del Patrimoni Cultural. Aquestes són:

- Pla d'Ardenya (fitxa núm. 786 del Mapa).
- Els Soldats Vigilant (fitxa núm. 791 del Mapa).
- Penyes del Mas (fitxa núm. 792 del Mapa).
- Serra del Mas (fitxa núm. 793 del Mapa).
- Penya Esquerdada (fitxa núm. 794 del Mapa).
- Vall d'Arús (fitxa núm. 797 del Mapa).
- Penya Blanca (fitxa núm. 798 del Mapa).
- Penya del Moro (fitxa núm. 799 del Mapa).
- Marge del Moro (fitxa núm. 800 del Mapa).
- Puig Vicenç (fitxa núm. 801 del Mapa).
- Penya Rubí (fitxa núm. 802 del Mapa).

També cal mencionar la Xarxa Natura 2000 (fitxa núm. 796 del Mapa), que tot i incloure l'Espai Natural Protegit Muntanyes de l'Ordal, està regida per l'Acord de Govern 150/2014, de 4 de novembre de 2014.

7.2. Intervencions sobre el patrimoni

Abans de la realització del Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana, el municipi comptava amb diferents inventaris i catàlegs previs que a continuació esmentem:

-Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (IPA). Està gestionat per la Secció d'Inventari del Patrimoni Cultural Immoble, del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Iniciat l'any 1982, i amb diverses actualitzacions i ampliacions posteriors, aquest inventari inclou els béns integrants en les tres categories de protecció que estableix la Llei 9/1993: béns culturals d'interès nacional (BCIN), béns culturals d'interès local (BCIL) i la resta de béns integrants de l'ampli patrimoni cultural que defineix la llei. Els elements de Vallirana que estan inclosos en aquest inventari són els següents (es manté la nomenclatura utilitzada en aquest inventari):

- Ermita de Sant Silvestre (núm. registre IPA 484) (fitxa núm. 555 del Mapa).
- Torre dels Moros (núm. registre IPA 1920) (fitxa núm. 600 del Mapa).
- Viaducte del Lledoner (núm. registre IPA 18230) (fitxa núm. 671 del Mapa).
- Capella de Sant Francesc (núm. registre IPA 18253) (fitxa núm. 554 del Mapa).
- Masia del Lledoner (núm. registre IPA 18254) (fitxa núm. 441 del Mapa).
- Can Campderrós (núm. registre IPA 19379) (fitxa núm. 440 del Mapa).
- Església parroquial de Sant Mateu (núm. registre IPA 19382) (fitxa núm. 556 del Mapa).
- Casa de la Vila (núm. registre IPA 19383) (fitxa núm. 579 del Mapa).
- Can Prunera (núm. registre IPA 19384) (fitxa núm. 442 del Mapa).
- Can Mas-can Rovira (núm. registre IPA 19385) (fitxa núm. 541 del Mapa).
- Can Julià (núm. registre IPA 19387) (fitxa núm. 545 del Mapa).
- Can Batlle (núm. registre IPA 19388) (fitxa núm. 439 del Mapa).

- Habitatges del carrer Major, 355-357 (núm. registre IPA 19389) (fitxa núm. 585 del Mapa).
- Habitatge del carrer Major, 313 (núm. registre IPA 19390) (fitxa núm. 577 del Mapa).
- Casa del Metge-Casa Cuatrecases (núm. registre IPA 19391) (fitxa núm. 595 del Mapa).
- Villa Maria-Casa Mestres-Casal de Joves (núm. registre IPA 19392) (fitxa núm. 564 del Mapa).
- Habitatge del carrer Major, 349 (núm. registre IPA 19397) (fitxa núm. 584 del Mapa).
- Habitatge del carrer Major, 311 (núm. registre IPA 19399) (fitxa núm. 576 del Mapa).
- Habitatge del carrer Major, 297 (núm. registre IPA 19400) (fitxa núm. 573 del Mapa).
- Restaurant Selva Negra Catalana (núm. registre IPA 19402) (fitxa núm. 601 del Mapa).
- Can Bogunyà-can Bagunyà (núm. registre IPA 19403) (fitxa núm. 540 del Mapa).
- Habitatge del carrer Major, 492 (núm. registre IPA 19404) (fitxa núm. 594 del Mapa).
- Habitatge del carrer Major, 166 (núm. registre IPA 19405) (fitxa núm. 563 del Mapa).
- Habitatge al carrer Sant Mateu, 3 (núm. registre IPA 19406) (fitxa núm. 597 del Mapa).
- Carrer Major (núm. registre IPA 35562) (fitxa núm. 629 del Mapa).
- Mas de les Fonts (núm. registre IPA 35565) (fitxa núm. 543 del Mapa).
- Pont a Vallirana (núm. registre IPA 36884) (fitxa núm. 665 del Mapa).
- Pont dels Tres Arcs (núm. registre IPA 36885) (fitxa núm. 670 del Mapa).
- Forn de calç de la Vall d'Arús (núm. registre IPA 40759) (fitxa núm. 401 del Mapa).
- Pont del camí de les Cocones (núm. registre IPA 42418) (fitxa núm. 669 del Mapa).

En relació a aquest inventari, cal mencionar que hi ha diversos elements que inicialment foren inclosos, però que en l'actualitat ja no existeixen físicament parlant (la majoria foren

enderrocats per construir edificis de nova planta). Aquests elements estan recollits dins de l'apartat 6.2 d'aquesta memòria (Llistat d'elements no fitxats).

-Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya (Cartes Arqueològiques, CCAA). Iniciat a finals de l'any 1982 s'estructura i recull la informació per comarques. Des de l'any 2001, aquest inventari inclou també els jaciments paleontològics i les intervencions arqueològiques negatives. En el cas de Vallirana, les fitxes incloses en aquest inventari són les següents (es manté la nomenclatura utilitzada en aquest inventari):

- Cova de la Fou d'en Montané (núm. registre CCAA 2568) (fitxa núm. 780 del Mapa).
- Cova Bonica (núm. registre CCAA 2569) (fitxa núm. 774 del Mapa).
- Masia de can Batlle (núm. registre CCAA 3441) (inclòs a la fitxa núm. 439 del Mapa).
- Cova de l'Avi (núm. registre CCAA 3556) (fitxa núm. 775 del Mapa).
- Capella de Sant Silvestre (núm. registre CCAA 5300) (inclòs a la fitxa núm. 555 del Mapa).
- Abric de la Lon (núm. registre CCAA 13889) (fitxa núm. 778 del Mapa).
- Masia de can Julià (núm. registre CCAA 13892) (inclòs a la fitxa núm. 545 del Mapa).
- Sota Penya (núm. registre CCAA 13893) (fitxa núm. 779 del Mapa).
- Dolina de les Alzines (Can Pau de la Figuera) (núm. registre CCAA 14283) (fitxa núm. 781 del Mapa).
- Dolina de l'Esquerda de les Alzines (Can Pau de la Figuera) (núm. registre CCAA 14284) (fitxa núm. 782 del Mapa).
- L'Avenc Marcel (núm. registre CCAA 13890) (fitxa núm. 808 del Mapa).

-Pla General d'Ordenació del municipi de Vallirana (PGO). Tal i com hem vist en l'apartat anterior, aquest document fou aprovat per la Comissió Territorial d'Urbanisme de Barcelona en data 25 de març de 1987. Inclou un catàleg format per un total d'11 elements individualitzats amb la seva corresponent fitxa. Els elements que conformen

aquest inventari són (es manté la nomenclatura utilitzada en aquest document i el seu número de fitxa):

- Can Batlle (V-1, nº 355 del PGO, p. 41).
- Can Campderrós (V-2, nº 356 del PGO, p. 42).
- Carrer Major (V-3, nº 357 del PGO, p. 43).
- Masia el Lledoner (V-4, nº 358 del PGO, p. 44).
- Viaducte del Lledoner (V-5, nº 359 del PGO, p. 45).
- Ermita de Sant Silvestre (V-6, nº 360 del PGO, p. 46).
- Església Parroquial (V-7, nº 361 del PGO, p. 47).
- Can Prunera (V-8, nº 362 del PGO, p. 48).
- Can Bagunyà (V-9, nº 363 del PGO, p. 49).
- Can Mas (V-10, nº 364 del PGO, p. 50). Fa referència a la masia de can Rovira.
- Mas de les Fonts (V-11, nº 365 del PGO, p. 51).

-Pla Director de les Muntanyes del Baix. Es tracta d'un pla estratègic desenvolupat pel Consell Comarcal del Baix Llobregat, que té la finalitat de preservar i millorar les condicions naturals i la dinamització de les activitats pròpies dels espais agrícoles i forestals definits dins del seu àmbit territorial. En aquest document es recullen els elements patrimonials més destacats de Vallirana, entre d'altres. A nivell arquitectònic són els següents (es manté la nomenclatura utilitzada en aquest document):

- Torre dels Moros o Molinets de la Llibra (fitxa núm. 600 del Mapa).
- Pont del Lledoner (fitxa núm. 671 del Mapa).
- Ermita de Sant Silvestre (fitxa núm. 555 del Mapa).
- Masia i celler de Can Rovira (fitxa núm. 541 i 542 del Mapa).
- Cal Jep (fitxa núm. 547 del Mapa).
- Can Bagunyà (fitxa núm. 540 del Mapa).
- Can Muntaner (fitxa núm. 544 del Mapa).
- Mas de les Fonts (fitxa núm. 543 del Mapa).
- Mas Vell del Lledoner-Capella de Sant Francesc (fitxa núm. 441 i 554 del Mapa).
- Can Campderròs (fitxa núm. 440 del Mapa).

- Can Prunera (fitxa núm. 442 del Mapa).
- Can Julià (fitxa núm. 545 del Mapa).
- Restaurant Selva Negra Catalana (fitxa núm. 601 del Mapa).
- Can Batlle (fitxa núm. 439 del Mapa).
- Can Mas (fa referència a la masia de can Rovira).
- Els Avets (veure apartat 6.2 d'aquesta memòria).
- La Casa Nova (fitxa núm. 549 del Mapa).
- Mas Nou del Lledoner (en l'actualitat pertany al terme municipal de Cervelló).

Pel que fa al patrimoni arqueològic i paleontològic es recullen els següents elements:

- Dolina de les Alzines (Can Pau de la Figuera) (fitxa núm. 781 del Mapa).
- Dolina de l'Esquerda de les alzines (Can Pau de la figuera) (fitxa núm. 782 del Mapa).
- Cova de la fou d'en Montaner (fitxa núm. 780 del Mapa).
- Cova Bonica (fitxa núm. 774 del Mapa).
- Masia i molí de Can Batlle (fitxa núm. 776 del Mapa).
- Cova de l'Avi (fitxa núm. 775 del Mapa).
- Capella de Sant Silvestre (fitxa núm. 555 del Mapa).
- Abric de la Lon (fitxa núm. 778 del Mapa).
- Masia de Can Julià (fitxa núm. 545 del Mapa).

Quant al patrimoni natural, aquest pla inclou el Roure de l'ermita de Sant Silvestre, tot i que actualment està desaparegut (veure apartat 6.2 d'aquesta memòria), i el Pla d'Ardenya (fitxa núm. 786 del Mapa), en aquest cas com a paratge d'interès. En aquest sentit, el document també fa esment de les Penyes del Corral (fitxa núm. 790 del Mapa) i de les de can Garcia o can Rovira (fitxa núm. 803 del Mapa).

-Diagnosi dels espais lliures de Vallirana. Es tracta d'una proposta d'anàlisi i valoració dels espais lliures del municipi elaborada per l'Àrea de Territori i Sostenibilitat de la Diputació de Barcelona. Per a elaborar la proposta es va disposar de les bases de dades del Sistema d'Informació Territorial de la Xarxa d'Espais Lliures (SITxell). En relació a Vallirana, la

proposta fa una radiografia exhaustiva dels espais no urbanitzats del terme, incloent bona part dels elements continguts en els anteriors inventaris. A grans trets, aquesta proposta inclou els següents elements:

- A nivell arqueològic i paleontològic: Cova Bonica, Avenc Marcel i Avenc del Marge del Moro (fitxes núm. 774, 808 i 777 del Mapa).
- En relació al patrimoni miner: Mines de plom de Campderrós, Mina polvorí de can Rovira, Mina polvorí de can Bogunyà i Mina de guix de l'Avinguda Selva Negra (fitxes núm. 701, 699, 698 i 700 del Mapa).
- Patrimoni cultural: Molinots de la Llibra, Ermita de Sant Silvestre, el Pont del Lledoner, Pla d'Ardenya i Penyes del Corral (fitxes núm. 600, 555, 671, 786 i 790 del Mapa). També es recull bona part d'informació relacionada amb les construccions de pedra seca i els forns disseminats pel terme municipal.
- Dins de l'apartat de recomanacions d'aquesta proposta, els elements a considerar s'agrupen per zones amb la intenció de facilitar la seva conservació i fer-ne un ús públic ordenat. Entre d'altres, destaquen les àrees d'interès geològic de la Serra del Mas-Penya Esquerdada-Pla d'Ardenya (fitxes núm. 793, 794 i 786 del Mapa), la zona dels Ensorrats (fitxa núm. 804 del Mapa) o la zona d'interès per a la conservació de l'àliga perdiguera (diverses fitxes del Mapa recullen aquesta informació).

7.3. Equipaments i activitats sobre el patrimoni

El municipi de Vallirana compta amb alguns equipaments tant de caire públic com privat (teixit associatiu i social), que incideixen de manera específica en el sector cultural del municipi:

- *Masia-molí de can Batlle*: es tracta de l'espai públic de referència pel que fa a l'activitat cultural del municipi. L'edifici acull la Regidoria de Cultura de l'ajuntament i el Centre d'interpretació Masia-Molí de Can Batlle, que té la consideració de col·lecció oberta al públic segons la Generalitat de Catalunya i compta amb espais

musealitzats i sales d'exposició. També s'hi imparteixen els cursos i tallers d'Art i Cultura i les activitats del Consorci de Normalització Lingüística (cursos de català). L'espai també integra la seu de l'Associació d'Amics de Vallirana (AAV), com a arxiu dels fons de l'entitat.

- *Biblioteca de Vallirana Josep Maria López Picó*: fou inaugurada l'any 1961 i està integrada a la Xarxa de Biblioteques Municipals. Segons el programa Funcional de la Biblioteca Municipal de Vallirana, redactat per la Gerència de Serveis de Biblioteques de la Diputació de Barcelona (2009), la instal·lació ha quedat petita per cobrir les necessitats actuals dels ciutadans del municipi. El SEEP (Servei d'Equipaments i Espais Públics) de la Diputació de Barcelona va elaborar un projecte el 2012 per estudiar les possibilitats d'una nova ubicació.
- *Escola Municipal de Música Aureli Vila*: és l'espai de referència per a la formació musical del municipi. L'equipament fou inaugurat l'any 2005, tot i que la seva activitat ja es venia desenvolupant des del 1989. Compta amb aules insonoritzades per a les classes d'instrument (tant individuals com en grup) i un petit auditori per unes setenta persones.
- *Casal de Joves-Oficina de Turisme*: l'espai acull bona part de les activitats de proximitat (cursos i tallers diversos) adreçats a tota la població de Vallirana i s'hi fa difusió de l'oferta vinculada al turisme local. El Casal de Joves s'hi traslladà l'any 2013, mentre que l'Oficina de Turisme hi és des del 2014. És un espai dinàmic i amb una àmplia oferta d'activitats a realitzar, fet que ha provocat el seu increment en el nombre d'usuaris.
- *Centre Excursionista de Vallirana (CEV)*: entitat privada de caire social i cultural instal·lada a la casa de can Capellades, al bell mig del carrer Major. L'entitat està orientada als esports relacionats amb la natura com el senderisme, l'alta muntanya, l'escalada, l'espeleologia, barrancs, sortides en família, casals infantils i juvenils, recerca d'arquitectura rural... L'edifici integra la seu de l'entitat, el Museu Etnològic del CEV (que té la consideració de col·lecció oberta al públic segons la

Generalitat de Catalunya, amb la intenció de donar a conèixer el patrimoni natural i cultural local), el Centre d'Interpretació de l'Espeleologia, el propi fons documental de l'entitat (biblioteca i arxiu) i sala d'exposicions. Es tracta d'una de les dues entitats més destacades de Vallirana, juntament amb l'Associació d'Amics de Vallirana (AAV), i fou fundada l'any 1966. La gran tasca realitzada des d'aquesta entitat pel que fa a la documentació de l'arquitectura rural del terme (relacionada amb les construccions de pedra seca) i també amb l'exploració de les coves i avencs han facilitat enormement les tasques del Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana.

- *Associació d'Amics de Vallirana (AAV)*: entitat privada de caire cultural que té la seva seu a la Masia-Molí de can Batlle. L'objectiu principal de l'associació és recuperar, conservar i difondre els signes d'identitat del poble de Vallirana mitjançant l'estudi de la història local, la creació d'un fons documental d'aquesta història, la difusió per diversos canals d'aquests fons (en aquest sentit, cal dir que la majoria de publicacions bibliogràfiques relacionades amb el terme són obra de l'entitat), la col·laboració amb altres estaments i entitats amb finalitats semblants i, finalment, tenir cura del patrimoni col·lectiu del poble aportant-ne millores. Es tracta d'una de les dues entitats més destacades de Vallirana, juntament amb el Centre Excursionista de Vallirana (CEV), i fou fundada l'any 1984. De la mateixa manera que en el cas anterior, la gran tasca realitzada des d'aquesta entitat pel que fa a la publicació bibliogràfica de diverses obres relacionades amb la història local i el patrimoni cultural del municipi, han facilitat enormement les tasques del Mapa del Patrimoni Cultural de Vallirana.
- *Casino valliranenc* (fitxa núm. 602 del Mapa): tot i que és propietat de l'entitat del mateix nom, és l'equipament de referència pel que fa a les arts escèniques del municipi. L'entitat proposa activitats i tallers adreçats a tota la població i, alhora, lloga alguns dels seus espais (sala d'actes/espai polivalent/pista exterior) a l'ajuntament (balls de Festa Major, lliurament de premis...). La secció més activa de l'entitat és el grup de teatre del Casino.

- *Patronat parroquial* (fitxa núm. 598 del Mapa): és propietat de la Parròquia de Sant Mateu de Vallirana. S'hi desenvolupen activitats de lleure de l'esplai i de la parròquia i, alhora, serveix de seu a d'altres entitats locals. Les seves instal·lacions necessiten una bona adequació.
- *Museu parroquial Joan XXIII-Museu d'Història Religiosa* (fitxa núm. 738 del Mapa): és propietat de la Parròquia de Sant Mateu de Vallirana i està en funcionament des de l'any 2001. La col·lecció, que té la consideració de col·lecció oberta al públic segons la Generalitat de Catalunya, fa referència a la història de la parroquia i, indirectament, del poble de Vallirana, amb una gran diversitat d'objectes força heterogenis distribuïts en les dotze sales que ocupen el trifori de l'església parroquial de Sant Mateu.

En darrer terme s'ha d'esmentar que un volum important de l'activitat cultural de Vallirana es duu a terme a l'aire lliure. Alguns d'aquests espais són l'era i els voltants de la Masia-Molí de Can Batlle, el Parc central, el Parc de la Bassa, la Rambla Sobirania i els carrers del nucli urbà. Molts dels actes de les festes majors del municipi es realitzen en aquests espais, així com fires i altres espectacles. Entre d'altres entitats que realitzen les seves activitats en aquests espais destaquen, per la seva significació cultural i social, els Diables Banyuts de Vallirana (Ball de Diables Banyuts de Vallirana, fitxa núm. 767 del Mapa) i la colla del Drac Apocaleus de Vallirana (Ball del Drac de Vallirana, fitxes núm. 730 i 768 del Mapa).

8. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

AJUNTAMENT DE VALLIRANA. *Viure Vallirana, revista d'informació municipal*. Vallirana: [document electrònic], nº 49-62.

AJUNTAMENT DE VALLIRANA (1987). *Pla General d'Ordenació del municipi de Vallirana*. Vallirana: [Inèdit].

ALSINA CASAS, Gemma (1999). *El Baix Llobregat. Guia per al coneixement del patrimoni*. [Sant Feliu de Llobregat]: Consell Comarcal del Baix Llobregat, p. 94-95.

AMADES, Joan (1950-1956). *Costumari català: el curs de l'any*. Barcelona: Salvat, p. 138, 696, 1037-1039, 1090-1091.

AMICS DE VALLIRANA (2007). *La Vallirana del segle XX. Imatges i Memòria*. Vallirana: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

AMIGÓ, Jordi (2001). "El Molí Fariner de Can Batlle. Segles XV-XX". Dins *Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X al XVIII): I. La intervenció arquitectònica: II. La recerca arqueològica*. Barcelona: Diputació de Barcelona (Quaderns Científics i Tècnics, 3, p. 163-170).

ARNABAT, Ramon; MATA, Josep; RÀFOLS, Lluís (2013). *Bicentenari de la Batalla d'Ordal 1813-2013*. [Subirats]: Centre d'Estudis de Subirats; [Vallirana]: Amics de Vallirana.

ASENSIO, Toni (1993). "Cavidades del Pla del Marge del Moro. Nuevos descubrimientos en el Avenç Marcel". *Passamà*, 1, p. 27-42.

ASSOCIACIÓ AMICS DE VALLIRANA (1998). *Vallirana*. Barcelona: Viena, Columna.

ASSOCIACIÓ AMICS DE VALLIRANA (2002). *Vallirana II*. Barcelona: Viena Edicions.

ASSOCIACIÓ D'AMICS DE VALLIRANA (2012). *Vallirana, persones i carrers*. Petita guia temàtica. [Vallirana: Inèdit].

BALDELLOU, Vicente (1974). "Los materiales arqueológicos de la Cova Bonica de Vallirana (Barcelona)". *Revista Ampurias* (Barcelona), 36, p. 1-19.

BARRAL I ALTET, Xavier (2000). *Guia del patrimoni monumental i artístic de Catalunya. Volum 1, Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme, Vallès Occidental, Vallès Oriental*. Barcelona: Pòrtic.

BASSA I ARMENGOL, Manuel (1968). *Els escuts heràldics dels pobles de Catalunya*. Barcelona: Millà, p. 308.

BOFARULL I TERRADES, Manuel (1990) "*La guerra dels Matiners al Penedès (1846-1849)*". Miscel·lània penedesenca, p. 369-394.

BOSCAINI, Alberto; MADURELL-MALAPEIRA, Joan; LLENAS, Manel; MARTÍNEZ-NAVARRO, Bienvenido (2015). "*The origin of the critically endangered Iberian lynx: Speciation, diet and adaptive changes*". Quaternary Science Reviews, 123, p. 247-253.

CCAA. *Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, Vallirana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya [inèdit].

CIRICI, Enric (2010). *Els nens que van viure la guerra. Vallirana, 1936-1939*. El Prat de Llobregat: Rúbrica Editorial.

CLUA, Maria; DAURA, Joan; SANZ, Montserrat (2013). "*El taller falsari de la cova de l'Avi (Vallirana, Barcelona)*". Dins La falsificació de moneda a la Catalunya del segle XIX. Universitat Pompeu Fabra, col. Estudis d'Història del Dret, 6, p. 141-216.

COROMINES, Joan (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae: els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa de Pensions "La Caixa".

CORTÉS ELÍA, M.A. (2006). *Memòria del Mapa del Patrimoni Cultural d'Olesa de Bonesvalls*. Ajuntament d'Olesa de Bonesvalls, Diputació de Barcelona. [Inèdit].

DALMAU I VINYALS, Marc (2015). "*Les pintures de Santiago Tarragó Lafau a les esglésies de Belltall, Rocallaura, Rocafort de Queralt, Renau i Vallirana (1942-1948)*". Aplec de Treballs, 33, Montblanc, p. 169-192.

DAURA LUJÀN, Joan; SANZ BORRÀS, Montserrat (2009). "*Historiografia dels jaciments plistocens al massís del Garraf i curs baix del riu Llobregat*". Treballs, del Museu de Geologia de Barcelona, 16, p. 5-38.

DAURA, Joan et al. (2015). "*La Cova de l'Avi (Vallirana, Barcelona) y el inicio del Neolítico final en el Nordeste de la Península Ibérica. Inhumaciones colectivas y nuevas redes de intercambio*". Trabajos de Prehistoria, 72, Nº 2, p. 327-341.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2015). *Pla d'acció cultural de Vallirana*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Ajuntament de Vallirana, [Document inèdit].

Documentación sobre la capilla de S. Francesc del Mas Lladoner. [Inèdit: exemplar manuscrit, 1963. Registre C 3/13 Biblioteca J.M. López-Picó].

DOMÈNECH MIRAS, Laia; OLMO ENJUTO, Lorena (2009). *Rehabilitació i canvi d'ús de l'antiga fàbrica de ciment de "Can García"*. [Barcelona: Inèdit].

ESTEVE, Albert (1998). *Vallirana. Baix Llobregat. Guia del patrimoni històric i artístic*. Molins de Rei: Centre d'estudis i divulgació del patrimoni (CEDIP).

FERNÁNDEZ TRABAL, Josep (2000). "*En els orígens de la indústria. Els molins de la conca baixa del Llobregat a l'edat mitjana (segles XII-XVI)*". Materials del Baix Llobregat, 6, p. 85-105.

FERRO, Antoni; JUDERÍAS, Joan C.; NEBOT, Miquel; PAUNÉ, Ferran (1997). "*Sobre el hallazgo de Lynx pardina (Temminck) y otros vertebrados en el Avenç del Marge del Moro (Vallirana, Baix Llobregat)*". Actes 7ª Congreso Español de Espeleología, Sant Esteve Sesrovires, p. 227-284.

Full informatiu Parròquia Sant Mateu de Vallirana, 2014-2015, nº 9, 29, 30, 33.

GAVÍN BARCELÓ, Josep M. (1988). *Baix Llobregat*. Barcelona: Pòrtic, col. Inventari d'esglésies, 21, p. 146-148.

GONZÁLEZ I MORENO-NAVARRO, Antoni (1999). *La restauració objectiva (mètode SCCM de restauració monumental)*. *Memòria SPAL 1993-1998*. Barcelona : Diputació de Barcelona. Àrea de Cooperació. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, vol. II, p. 55-68.

GONZÁLEZ MORENO-NAVARRO, Manuel. *La accidentada historia del Puente del Lladoner*. [S.l.: s.n., 198?].

IPA. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, Vallirana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya [inèdit].

Itineraris a peu i en BTT: Vallirana. Barcelona: Ajuntament de Vallirana, Diputació de Barcelona, 2008.

JANÉS I DURAN, Mateu (1981). *Antologia poètica*. Molins de Rei: Comissió Cívica d'Homenatge i Conselleria de Cultura de l'Ajuntament, p. 89-90, 139-142.

JORDANA I OLLÉ, Joan (2010). *El cant coral al Baix Llobregat*. [Barcelona]: Federació Catalana de Cants Corals.

La Penya del Moro. Vallirana-Torrelles de Llobregat. Revista Aquí, 4 de maig de 2000.

LARA I SURIOL, Jaume (2011). *Apocaleus, 10 anys més de poble, 10 anys més de país*. Barcelona: CIM Edicions.

LAVOLA (2011). *Pla Director de les Muntanyes del Baix*. [Baix Llobregat: document inèdit].

LLURBA I RIGOL, Josep (1993). *Recull d'història de: Cervelló, La Palma, Vallirana*. Cervelló: Ajuntament de Cervelló, p. 49-52, 53-66.

LLURBA I RIGOL, Josep (2012). *En Tòfol de Vallirana (1802-1855) Guerriller Carlí*. Torrelles de Llobregat: Associació d'Amics de Vallirana.

MARGALL, M.; MIRALLES, J. (2016). *Diagnosi dels espais lliures-Municipi de Vallirana. Informe tècnic*. Barcelona: [Diputació de Barcelona, Inèdit].

MARTÍ ALBANELL, Mn. Frederic (1927). *La capella de Sant Francesc del Mas Lladoner. Notes històriques recollides per Mn. Frederic Martí Albanell, prev.* Barcelona: Editorial Balmes (exemplar fotocopiat).

MARTÍ I BONET, Josep M. (2010). *Els béns culturals i l'església. Itinerari d'una experiència viscuda a l'Arxiu i Museu diocesans de Barcelona*. Barcelona: Arxiu Diocesà de Barcelona, p. 39, 94, 134.

MATA-PERELLÓ, Josep M.; MATA LLEONART, Roger (2005). *Informe geològic i miner. Estudi dels antecedents miners del terme municipal de Vallirana i de la seva problemàtica en la construcció de la variant*. Departament d'Enginyeria Minera i Recursos Naturals. Barcelona: [Inèdit].

Memòria I Aplec Port d'Ordal. [Inèdit: dossier amb diversos documents fotocopiat i 2 fotografies en paper. Biblioteca J.M. López-Picó].

MIRET I MESTRE, Magí (2015). *Informe de l'existència de restes arqueològiques possiblement atribuïbles a les ruïnes de l'ermita de Santa Leda (Vallirana, Baix Llobregat)*. Barcelona: inèdit.

MONTANÉ I COMAJUNCOSAS, Jaume (2015). *Rústica Vallirana 2015*. [Document inèdit].

MOREU-REY, Enric (1965). *Els Noms de lloc: introducció a la toponímia*. Barcelona: Unió Excursionista de Catalunya, p. 23, 131.

NEBOT, Miquel; HERNÁNDEZ, Teresa (2008). “*Els felins del Garraf*”. V Trobada d'Estudiosos del Garraf, p. 213-220, Diputació de Barcelona.

OLLÉ, Francesc (2014). *Episodis de guerra, entorn de pau. La Vallirana dels anys trenta*. Vallirana: Nèctar editorial.

OLLÉ, Francesc (2016). *Vallirana, poble d'aigua*. Vallirana: Amics de Vallirana.

OLLÉ DORCA, Francesc (2002). *L'esport a Vallirana. Una història del segle XX*. [S.l.]: l'autor.

OLLÉ DORCA, Francesc (2004). *50 anys d'història Club Natació Vallirana (1954-2004)*. Vallirana: Club Natació Vallirana.

OLLÉ DORCA, Francesc (2008). *TV Vallirana. 25 anys de comunicació local (1983-2008)*. Vallirana: Televisió de Vallirana.

OLLÉ DORCA, Francesc (2010). “*El treball de la pedra a Vallirana*”. Materials del Baix Llobregat, 6, p. 66-68.

OLLÉ DORCA, Francesc (2013). *Vallirana, poble de vinyes*. [Vallirana]: Associació d'Amics de Vallirana i Centre Excursionista de Vallirana (CEV).

OMS, F. Xavier; DAURA, Joan; SANZ, Montserrat; MENDIELA, Susana; PEDRO, Mireia; MARTÍNEZ, Pablo (2017). “*First Evidence of Collective Human Inhumation from the Cardial Neolithic (Cova Bonica, Barcelona, NE Iberian Peninsula)*”. Journal of Field Archaeology, vol. 42, Iss. 1, p. 43-53.

PAGÈS I PARETAS, Montserrat (1983). *Les esglésies pre-romàniques a la comarca del Baix Llobregat*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 118-123.

PAGÈS I PARETAS, Montserrat (1991). "Vallirana" *Gran geografia comarcal de Catalunya*, vol. I. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 418.

PANYELLA I FARRERAS, Francesc (2001). *1933-1953 Notes històriques a l'entorn d'un dietari*. (<http://www.laroca.cat/arxiumemoria/obres/4-17/4-17.pdf> /Consulta: 06-10-2016).

PARELLADA VILADOMS, Xavier (2013). "Comunicacions medievals en una terra de frontera: els camins ramaders a Begues". Dins VI Trobada d'Estudiosos i Centres d'Estudis d'Eramprunyà Territori de Frontera a l'Alta Edat Mitjana. Sant Boi de Llobregat: Centre d'Estudis Santboians, p. 63-69, 72.

PÉREZ, J.A.; VILANOVA, O.; ESTEVE, X. (2010). *Memòria del Mapa del Patrimoni Cultural de Begues*. Ajuntament de Begues, Diputació de Barcelona. [Inèdit].

PÉREZ GONZÁLEZ, J. M.; CASTIÑEIRAS GONZÁLEZ, M. A.; CAMPS I SORIA, J. (2014). *Enciclopèdia del Romànic a Catalunya*. Barcelona, volum III. Aguilar de Campoo, Palencia: Fundación Santa María la Real; [Barcelona]: Museu Nacional d'Art de Catalunya, p. 1669-1670.

PIOLET (2012). *Vallirana: caminades, avencs i cabanes*. Barcelona: Piolet. [Document cartogràfic].

PLADEVALL I FONT, Antoni (1992). *El Barcelonès, El Baix Llobregat, El Maresme*. Dins *Catalunya Romànica*, 20. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 418.

PUJOL TORRES, Josep Maria (2015). *Pla Especial per a la Restauració i Rehabilitació de l'Ermida de Sant Silvestre i del seu entorn. Vallirana*. Vallirana: Arquitectura Pujol, Ajuntament de Vallirana [Inèdit].

RETUERTA, M.L.; SOLANS, C. (2003). "*Un grup social de privilegiats: els familiars de la Inquisició al Baix Llobregat al segle XVI*". Revista Pedralbes, 23, p. 133-154.

RIBA I ROBIRA, Josep (1913). *Recort de la Festa del Abanderament del Somatent Armat de Vallirana*. [Inèdit: exemplar fotocopiat. Biblioteca J.M. López-Picó].

ROIG LLORT, Anna; SIMÓ TARRAGÓ, Manuel (2001). *Sant Mateu de Vallirana 150 anys: història i vida d'un poble i d'una parròquia (1851-2001)*. Vallirana: Parròquia de Sant Mateu.

ROSAS FEIJÓO, Eva (2003). *El Baix Llobregat. Guia de festes, fires i esdeveniments culturals*. [Sant Feliu de Llobregat]: Consell Comarcal del Baix Llobregat, p. 107-108.

SALVADÓ I MOREU, Albert M. (2016). *Document ambiental estratègic. Pla Especial Urbanístic de l'ermita de Sant Silvestre i el seu entorn*. [Document inèdit].

SÁNCHEZ I TORRES, Xavier (2010). "*La Penya del Moro. Vallirana-Torrelles de Llobregat*". Revista Aquí.

SANZ, Montserrat; BLASCO, Anna; DAURA, Joan (2005). *Memòria de les prospeccions arqueològiques: Garraf-Ordal (Baix Llobregat, Garraf)*. [Barcelona: Inèdit].

SANZ, Montserrat; BLASCO, Anna; DAURA, Joan (2007). *Memòria de les intervencions arqueològiques desenvolupades a la Dolina de l'Esquerda de les Alzines (Finca de can Pau de la Figuera, Begues-Vallirana, Baix Llobregat)*. [Barcelona: Inèdit].

SAURET I CATASUS, Jaume; GONZÁLEZ MORENO-NAVARRO, Manuel (1989). *Vallirana. Dades històriques (904-1900). Homes, fets i gent*. Vallirana: Amics de Vallirana.

SERRA, Rosa (2000). "*A propòsit dels molins fariners*". L'Erol, revista cultural del Berguedà nº 64, p. 13-14.

TRENS RUI, Manuel (2009). *Inventari del tresor de les parròquies de la diòcesis de Barcelona fet durant la visita pastoral del sr. Bisbe l'Exm. Sr. Dr. Josep Miralles, Any 1929*. [Document inèdit].

TRÍADE (2007). *Memòria del Mapa del Patrimoni Cultural de Subirats*. Ajuntament de Subirats, Diputació de Barcelona. [Inèdit].

Vallirana, abans i ara: del blanc i negre al color. Torrelles de Llobregat: Nèctar, 2015.

Vallirana-Font Freda (G.R. 5-Gelida): P.R. C-70. Comitè Català de Senders de Gran Recorregut. [Barcelona: Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya], 1990.

VAQUERO ARTÉS, Carles (2016). *Mines i coves de Vallirana. IV^a Fira Vallirana turisme, natura i salut*. [S.l.: Inèdit].

VICENS, Francesc (1958). *Avencs i coves (el món de l'espeleologia)*. Barcelona: Editorial Selecta, p. 115-117.

VILA, J.M. (2007). “*Estudi històric i arqueològic de la masia de can Julià (Vallirana)*”. III Congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya, vol. II, p. 880-891.

I Aplec Port d'Ordal. 6 i 7 d'octubre de 1984. [Inèdit: programa d'actes oficial. Biblioteca J.M. López-Picó, dins Memòria I Aplec Port d'Ordal].

8.1. Pàgines web consultades

<http://www.diba.cat/>

<http://www.gencat.cat>

<http://www.idescat.cat/>

<http://www.municat.cat/>

<http://www.institutagricola.org/>

<http://www.icc.cat/>
<http://sitmun.diba.cat/>
<http://maps.google.com/>
<http://ptop.gencat.cat/>
<http://invarque.cultura.gencat.cat/>
http://xac.gencat.cat/ca/lister_arxius_comarcals/baix_llobregat/
<http://www.mac.cat/>
<http://www.ced.uab.es/catalonia/fogatges/>
<http://www.bnc.cat/pergamins/>
<http://www.creaf.uab.es/>
<http://wikipedra.catpaisatge.net/>
<http://www.espeleoindex.com/>
<http://www.espeleologia.cat/>
<http://cevallirana.cat/>
<http://cevggruprecerca.blogspot.com.es/>
<http://www.amicsdevallirana.com/>
<http://www.vallirana.cat/>
<http://www.naturalocal.net>
<http://javallirana.galeon.com>
<http://www.dracdevallirana.cat/>
<http://www.parroquiavallirana.com/>
<http://www.festacatalunya.cat/>
<http://www.poblesdecatalunya.cat/>
<http://www.gnomonica.cat>
<http://www.scgenealogia.cat/>
<http://webfacil.tinet.cat/>

**Diputació
Barcelona**

Comte d'Urgell, 187
Edifici del Relotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566
Fax 934 022 825
o.patrimonio@diba.cat
www.diba.cat/opc